

En begivenhed der ikke fandt sted

DEN DANSK-RUSSISKE LANDGANG I SKÅNE 1716

AF

HANS BAGGER

Midt i september 1716 var situationen i og omkring København højest unormal. Uden for voldene camperede en imponerende hær på godt 50.000 mand. En dansk hær på 23.000 mand strakte sig fra Sankt Jørgens Sø ud mod Brønshøj. Fra voldene ved Østerport og Nørreport kunne man overskue en russisk hær på henved 30.000 mand. Langs Øresundskysten – fra Kastellet med den aflåste Norgespport og helt ud til Svanemøllen – lå de russiske garderegimenter med udsigt til deres galejflåde på et halvt hundrede fartøjer, der var ankommet allerede den 17. juli med zar Peter om bord. Mellem Store og Lille Vibenshus sås et kosakregiment, og på fælleden ud for Østerport general Weydes russiske tropper, der var kommet fra Rostock den 9. og 10. september. Ud for Nørreport var man ved at rejse teltpælene for fyrst Repnins hær, der netop var landsat den 15. september.

Vagtmandskabet ved Østerport og Nørreport var denne dag fordoblet, og i de tilstødende bastioner stod artillerister med brændende lunter ved kanonerne, der pegede ud mod de russiske tropper. Årvågenheden var også skærpet inde i København, hvor geværbevæbnede borgere fra særlige alarmpladser holdt øje med ethvert optræk til uroligheder. Medlemmerne af det diplomatiske korps var på tærne for at følge regeringens intense forhandlinger med russiske generaler og ministre. Hvis også byens præster virkede lidt anspændte, skyldtes det sikkert, at de allerede var begyndt at tænke på deres søndagsprædiken, selv om det kun var tirsdag; de havde netop modtaget en kongelig ordre om, at de fra prædikestolene skulle bede for »at Gud vil gjøre Landgangen paa Skaane lykkelig«.

Størst aktivitet var der nok nede ved havnen, hvor der sås en masteskov af transportskibe, og hvor man var travlt beskæftiget med at losse og laste proviant og furage, tørv og brænde, spanske ryttere og meget

mere. Undertiden kunne disse havnens arbejdere høre fjerne kanonsalutter. Syd for Dragør lå nemlig den forenede dansk-russiske flåde, der var under fælles kommando, og som bestod af 19 danske og 14 russiske linieskibe. Og side om side med den forenede flåde lå yderligere en engelsk eskadre på 14 linieskibe, der var under kommando af admiral Norris; den skulle ligeledes bidrage til flådedækningen af den dansk-russiske landgang i Skåne, der ifølge Frederik IV's bestemmelse skulle finde sted mandag den 21. september.¹

De forsamlede flåde- og hærstyrker var i god overensstemmelse med, hvad Frederik IV og Peter I havde forestillet sig, da de den 3. juni undertegnede den bilaterale konvention om landgangen. Men det havde bestemt ikke været hensigten, at invasionen i Skåne skulle finde sted så sent, og den 19. september – altså kun to dage før planens iværksættelse – meddelte zaren sin »kategoriske resolution«, at den gunstige årstid var forpasset, og at han derfor ikke kunne deltage i operationen. Denne beslutning vakte bestyrtelse i den danske regering, der havde haft store udgifter ved mobiliseringen. Den vakte også betydelig undren i den europæiske offentlighed – som det fremgår af *Die Europäische Fama*, et af datidens internationale nyhedsmedier:

»Die vorgewesene Descente oder Landung der Dänen und Moscowiter auf der Schwedischen Provintz Schonen, hat fast des gantzen Europæ Gedancken und Verlangen auf sich gezogen: weil dieses Werck eine von den wichtigsten Unternehmungen des gantzen Nordischen Krieges gewesen. Nachdem aber selbige wieder alles Vermuthen unterblieben, so hat sich ein Jeder begierig erwiesen, die eigentliche Ursachen zu wissen, warum dieses kostbare Dessen ins stecken gerathen.«²

Årsagerne til, at landgangsoperationen blev opgivet, var altså en gåde for samtidige iagttagere, og de har optaget historikerne lige siden. Kredse i Frederik IV's regering fandt det nærliggende at antage, at zaren havde indledt separatforhandlinger med det svenske diplomati,³

¹ Dette øjebliksbillede er baseret på Edvard Holm: »Frederik IV og Czar Peter i Aaret 1716«, *Historisk Tidsskrift*, Femte Række, Tredje Bind, 1881-82, pp. 90, 125; A.P. Tuxen: *Carl XII i Norge. Peter I i Danmark 1716 [Bidrag til Den store nordiske Krigs Historie udgivne af Generalstaben, 8]*. København 1927, pp. 230, 237, 296; S. Elagin: *Materialy dlja istorii ruskago flota. Izvolečeniija iz žurnalov Petra Velikago, Ekateriny I i knjazja Menšikova i Morskie Žurnaly N. A. Sinjavina i grafa Apraksina*. Skt. Petersborg 1866, p. 52.

² *Die Europäische Fama, Welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdecket*. Der 193. Theil. 1716, p. 70.

³ Holm, anf. art. pp. 123, 129.

og denne forklaring anvendes den dag i dag af danske historikere, eksempelvis i det nyligt udkomne bind af *Dansk Udenrigspolitikks Historie*.⁴ Russiske historikere har i højere grad lagt øre til de begrundelser, der blev fremført af zar Peter og hans ministre. De beskyldte den danske regering for at have smølet så længe med de militære forberedelser, at landgangen var blevet forsinket i næsten to måneder i forhold til den aftalte tidsplan. Høsten i Skåne var blevet bjerget, og det ville derfor blive svært for invasionsstyrkerne at finde tilstrækkelige forsyninger til en længere kampagne. Karl XII havde kunnet koncentrere de svenske styrker til Skåne, fordi den danske regering havde sveget sit løfte om at afse tre-fire linieskibe til flådedækning af en planlagt diversion fra Ålandsøerne, hvor en russisk hær på 20.000 mand ventede på at blive overført til området lige nord for Stockholm. Hvis denne diversion havde fundet sted, ville svenskekongen have været nødt til at sprede sine styrker, og descenten i Skåne ville da ikke have været så hasarderet, lød det russiske ræsonnement.⁵

Formålet med denne artikel er at diskutere zarens motiver til at aflyse landgangsoperationen. Det vil ske dels ved at undersøge berettigelsen af de fremsatte beskyldninger, dels ved at analysere den interne, russiske beslutningsproces, der førte til aflysningen.

Store dele af det relevante kildemateriale findes nu samlet på Rigsarkivet i København (RA). De diplomatiske og militære arkiver af dansk proveniens er temmelig udtømmende benyttet af Edvard Holm og A.P. Tuxen. Meget vigtig er desuden Rigsarkivets Danicasamling. Den omfatter bl.a. en halv snes indholdsrige mikrofilmspoler vedrørende 1716 fra Det russiske statsarkiv for gamle Akter i Moskva (RGADA, tidligere CGADA).⁶ De fleste af disse spoler er film fra dette arkivs fond 53, der indeholder de diplomatiske serier vedrørende Ruslands forhold til Danmark.⁷ En af spolerne rummer arkivalierne fra fond 9, Peter I's Kabinet (personlige kancelli).

Rigsarkivets Danicasamling har også materiale fra andre udenlandske arkiver, bl.a. indberetningerne fra forskellige medlemmer af det diplomatiske korps i København. Mikrofilmene fra Det kongelige Gehejmsstatsarkiv i Merseburg rummer den preussiske gesandt F.E. von Cnyp-

⁴ Knud J.V. Jespersen & Ole Feldbæk: *Revanche og neutralitet, 1648-1814*. København 2002, p. 188.

⁵ Tuxen, op. cit. pp. 291-298.

⁶ *Rigsarkivets Danicasamling. Danica fra Rusland* [Rigsarkivet informerer, nr. 19]. Publikumsafdelingen 1997, p. 3f.

⁷ Inger Haxlund har systematisk sammenlignet de russiske konferenceprotokoller med de danske i den utrykte specialeafhandling »De dansk-russiske forhandlinger 1716 om landgang i Skåne« (Speciale i russisk, forårssemester 1995).

hausens hyppige og grundige rapporter, der ikke har været inddraget i forskningsdiskussionen. Cnyphausen var svigersøn af den preussiske statsminister H.R. von Ilgen. Som flere andre diplomater i København blev han akkrediteret både kongen og zaren, og han fik et fortroligt forhold til såvel den russiske vicekansler P.P. Šafirov som de danske konseilsministre Ditlev Wibe og Christian Sehestedt, lederne af henholdsvis Danske og Tyske Kancelli.

En anden vigtig biperson var den engelske ambassadør Lord Polwarth, der var en ny deltager i intrigespillet ved det danske hof. Hans rapporter til London fylder ikke meget i Danicasamlingens mikrofilm fra *Public Record Office (State Papers, Denmark)*. Det skyldes nok, at den engelske korrespondance mellem Danmark og London i forvejen blev varetaget af admiral Norris, der efter eget udsagn (til Cnyphausen) først og fremmest følte sig ansvarlig over for det engelske parlament. Polwarth foretrak at korrespondere med kong George I og hans rådgivere, der fra midten af juli 1716 opholdt sig i kurfyrstendømmet Hannover. Danicasamlingen har desværre ikke kilderne til det hannoveranske diplomatis virksomhed. Men Polwarths korrespondance med Hannover findes i en trykt udgave, der hidtil ikke er udnyttet efter fortjeneste. Desuden er George I's rådslagninger med sine vigtigste rådgivere, den britiske statssekretær James Stanhope og den hannoveranske statsminister A.G. von Bernstorff, udførligt behandlet af den tyske historiker Walther Mediger, der også har benyttet russiske kildepublikationer. En central placering i Hannovers vidtforgreneede diplomati havde Jean de Robethon, der fungerede som grev Bernstorffs privatsekretær og desuden var en slags udenrigsminister for George I i dennes egenskab af kurfyrste.⁸ Da Polwarth blev udnævnt til ambassadør i Danmark, fik han af Robethon nogle fortrolige forholdsordrer med på vejen. Det fremgår heraf, at ambassadøren skulle søge at indynde sig hos Frederik IV, der brystede sig af at handle på egen hånd og ofte i opposition til Konseillet. Hvad de danske konseilsministre angik, var Otto Krabbe gammel og svagelig. Også Sehestedt måtte betragtes som ufarlig; da han havde ansvar for gesandtskabsvæsenet, skulle han dog behandles med omtanke. Den største agtpågivenhed skulle Polwarth udvise over for den fjendtligtsindede Wibe, som var den dygtigste og mest energiske af dem alle; han stod for tiden højest i kongens gunst og havde den væsentligste indflydelse på Danmarks politiske kurs. Polwarth skulle også optræde med største reservation over for Cnyp-

⁸ Walther Mediger: *Mecklenburg, Russland und England-Hannover 1706-1721. Ein Beitrag zur Geschichte des Nordischen Krieges [Quellen und Darstellungen zur Geschichte Niedersachsens, 70]*. Hildesheim 1967, pp. 221-224.

hausen, der var lige så farlig og intrigant som sin svigerfar. Derimod kunne ambassadøren trygt hælde sit hoved til de to indflydelsesrige mecklenburgere, konseilsminister I.G. von Holstein og general F.J. von Dewitz:

»M. de Holsten is a very honest man, but peevish and splenetic. Being from Mekelbourg he hates M. de Wiebe, who is a Dane; but M. de Bernstorff, who is also from Mekelbourg, is a strong friend of M. de Holsten and greatly in his confidence, which he does not abuse [...] A man who could be very useful to your lordship is General Dewitz. He is well posted in affairs, upright and well-intentioned, very friendly to our Court [...] Your lordship should confide in him and consult with him in most of your negotiations, especially any regarding the town of Wismar.«⁹

Således skildredes i grove træk de politiske forhold ved det danske hof i begyndelsen af juni 1716, godt en måned før zaren og hans ministre rykkede ind på scenen. Som det vil fremgå af det følgende, kunne russerne tilslutte sig Robethons analyse: Frederik IV var den uberegnelige joker i et magtspil mellem de dansksindede ministre og mecklenburgerne, der stod i ledtog med det hannoveranske diplomati.¹⁰ Men i modsætning til Robethon sympatiserede russerne med de dansksindede.

Den udenrigspolitiske baggrund

Planen om en fælles invasion i Skåne havde været genstand for seriøse forhandlinger mellem Danmark og Rusland siden 1714. Peter I blev i løbet af 1715 stadig mere utålmodig efter at opnå en fredsslutning, så han kunne begynde at realisere sine store visioner. Han regnede med, at 1716 blev krigens sidste år, hvis det lykkedes at nedkæmpe Karl XII på svensk grund.¹¹ I oktober 1715 meddelte zaren den danske gesandt H.G. von Westphalen, at han var rede til at slutte fred på den betingelse, at Sverige afstod Ingermanland, Karelen, Estland og Livland. Forhandlingerne om den planlagte descente fortsatte vinteren igennem. Fra dansk side blev planen støttet af Wibe og Sehestedt, der søgte at

⁹ *Report on the Manuscripts of Lord Polwarth* [Historical Manuscripts Commission] Vol I. London 1911, p. 32f.: »Memorandum by [M. Robethon] relating to Danish affairs, 1 June, 1716« (gl. st.).

¹⁰ Et lignende billede af »partierne« ved det danske hof tegnes af Holm, pp. 20f., 86ff.

¹¹ V.S. Bobylev: *Vnešnjaja politika Rossii èpochi Petra I*. Moskva 1990, p. 95.

overbevise kongen om, at det var nødvendigt at lægge kraft i krigsførelsen. Planen modnedes i april 1716, da svenskerne efter Wismars overgivelse blev fordrevet fra Nordtyskland. Samme måned kom også de opmuntrende efterretninger fra Norge om, at Karl XII ikke havde kunnet fastholde erobringen af Kristiania. Frederik IV begav sig da ud på en længere rejse i håb om at møde ikke blot zaren, men også den preussiske og den engelske konge. George I kom som nævnt først til kontinentet senere på sommeren. Den preussiske konge Friedrich Wilhelm I mødtes med zaren i Stettin, og da han ikke ønskede at deltage i den militære operation i Skåne, undslog han sig for at deltage i den efterfølgende konference mellem den danske konge og den russiske monark.¹²

Frederik IV mødtes med Peter I den 28. maj på lyststedet »Ham und Horn« i nærheden af Hamburg; de superede sammen og foretog dagen efter en udflugt til Altona, mens deres ministre indledte de politiske forhandlinger. Zaren forlod hurtigt kongens selskab, da han valgte at flytte ind i et hus ved Elben, således at han kunne iagttage skibsfarten på floden. Men den 3. juni mødtes monarkerne igen ved Altona for at undertegne og ratificere den bilaterale konvention om descenten i Skåne.¹³ Ifølge præambelen var formålet at tvinge den halsstarrige svenskekonge til fred ved at angribe ham »mit aller Vigueur und zusammen gesetzten Kräfte« i selve Sverige. Den danske konge forpligtede sig til at anvende 20 batailloner infanteri, 10.000 mand kavalleri og 18 linieskibe. Zaren ville personligt deltage i invasionen med 40 batailloner infanteri og 2.000 ryttere; desuden ville han sende 14 linieskibe, hvoraf de 7 ville komme fra Nordsøen og 7 fra Reval. De russiske tropper skulle være opmarcheret ved Rostock i Mecklenburg senest ved udgangen af juni måned, hvorefter kongen havde ansvaret for at transportere dem til Sjælland på danske og preussiske transportskibe sammen med den proviant, som russerne havde samlet ved Rostock. Hvis der var plads i transportflåden, kunne zaren yderligere medbringe 1000 ryttere. De russiske garderregimenter, der udgjorde 10 af de 40 batailloner, ville zaren selv overføre på sin galejflåde. Kongen skulle forpleje 15 af de øvrige batailloner og 1000 ryttere, så snart de var ankommet til dansk jord. Resten skulle zaren selv forpleje. Kongen og zaren skulle under felttoget skiftes til at have overkommandoen over de kombinerede

¹² Holm, pp. 4-24, 35-37; Tuxen, pp. 193-199.

¹³ Tuxen, pp. 202-205.

¹⁴ Altona-konventionens tyske tekst er trykt som bilag til Holm, pp. 152-158. Den russiske tekst, der har samme indhold, er ikke trykt, men findes i RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 118, reg. 3, nr. 37, fol. 2-5v.

arméer. Skåne og de andre provinser, som Danmark havde mistet *injuria temporum*, skulle atter tilfalde den danske krone, hvis det ved Guds hjælp lykkedes at generobre dem. Da det gjaldt om at sprede fjendens styrker, lovede zaren samtidig at give ordre til »eine kräftige Diversion« fra øst, idet en russisk hær på 20.000 mand ville angribe Sverige over Den botniske Bugt, så snart den svenske hovedflåde var indesluttet i Karlskrona og der ikke længere truede nogen fare fra den svenske eskadre ved Stockholm. De kontraherende parter udtrykte håb om, at den engelske flåde, der snart ventedes til Sundet, ville deltage i fjendtlighederne mod Sverige og dække landgangen i Skåne.¹⁴

Det fremgik med al ønskelig tydelighed, at de allieredes erobringer i Skåne, Halland og Blekinge skulle tilfalde den danske krone, og da Rusland bidrog med de fleste stridskræfter, må konventionen siges at være til størst fordel for Danmark. Til gengæld måtte Frederik IV i Altona udstede en ensidig deklaration, der også er dateret den 3. juni; zaren fik her løfte om, at kongen ville gøre sit yderste for, at Wismar blev overdraget til hertug Karl Leopold af Mecklenburg, når byens forsvarsværker var sløjft.¹⁵ Denne indrømmelse var meget vigtig for zaren, der tidligere på året havde bundet sig til den mecklenburgske hertugs interesser.

Hertug Karl Leopold havde absolutistiske tilbøjeligheder og lå i strid med sit ridderskab, der indklagede ham for kejseren i Wien. Som nævnt havde ridderskabet indflydelsesrige repræsentanter i London og København. Hertugen søgte derfor støtte i Sankt Petersborg, og den 2. februar 1716 blev der undertegnet en ægteskabstraktat mellem zarens niece Katharina Ivanovna og Karl Leopold. Et par måneder senere mødtes zaren og hertugen i Danzig, og den 19. april blev den dynastiske forbindelse udbygget med en alliancetraktat mellem Rusland og Mecklenburg. Denne traktat forpligtede zaren til med russiske tropper at hjælpe hertugen mod dennes indre og ydre fjender. Det russiske diplomati skulle desuden yde Karl Leopold bistand ved kejserhoffet i Wien i hans tvist med ridderskabet, og ved den kommende fredsslutning skulle zaren sørge for, at hertugen fik Wismar og Warnemünde. Til gengæld fik russiske handelsskibe tilladelse til frit at benytte mecklenburgske havne, der også skulle tjene som oplagspladser for russiske varer. Desuden fik Rusland ret til at benytte hertugdømmet som militærbase og magasin.¹⁶

¹⁵ RA, TKUA Almindelig Del 2, 23 Gehejmeregistratur [1716], fol. 276v-277v.

¹⁶ F. Martens (ed.): *Sobranie traktatov i konvencij zaključennych Rossieju s inostrannymi deržavami*, vol. V: *Traktaty s Germanieju*. Skt. Petersborg 1880, pp. 136-150.

Sidstnævnte bestemmelse var naturligvis en vigtig forudsætning for landgangen i Skåne. Men i øvrigt var det de handelspolitiske perspektiver, der optog zaren mest. Når han var så ivrig efter at få krigen bragt til afslutning, skyldtes det hans store drøm om at gøre Det russiske Rige til transithandelsland mellem Europa og Orienten. Zaren ville syd for Det kaspiske Hav forsøge at overskære de gamle silkehandelsruter til Smyrna og Aleppo. Det var hans vision, at de asiatiske varer ikke længere skulle føres til Europa gennem Middelhavet, men ledes gennem Rusland til Østersøen. Derfor havde han i 1715 sendt Artemij Volynskij som gesandt til Persien,¹⁷ og i 1716 gav han sine agenter i Hamburg og andre byer ordre til at gøre tyske købmænd interesserede i at oprette kompagnier, som kunne deltage i transithandelen gennem Rusland på Persien.¹⁸ Traktaten med Karl Leopold skaffede ham oplagspladser ved den mecklenburgske kyst, hvorfra de orientalske og russiske varer med lethed kunne føres ned til Hamburg og Elben for at blive afsat på det store centraleuropæiske marked. Hermed bliver det mere forståeligt, at zaren under forhandlingerne om Altona-konventionen foretrak at studere skibsfarten på Elben.

I en længere argumentation for, at Peter I ikke havde til hensigt at gøre yderligere erobringer, men ville bruge invasionen i Sverige til at fremtvinge en hurtig fred, kunne Cnyphausen anføre flere eksempler på, at monarken tænkte meget på at ophjælpe Ruslands økonomi. Under sit ophold i København kunne zaren glædestrålende fortælle, at der var fundet guldsand ved grænsen til Kina, og at man havde udtaget malmprøver af de nærliggende bjerge. Zaren førte også hyppige samtaler med danske købmænd om sine storstilede planer:

»Die Ideas so Ihro Czaar. Mayt. übrigen von dero einzurichtenden Commertz wesen hegen, sind überaus groß, und weilen Se. Czaar. Mayt. mit den hiesigen Negotianten öffters darüber raisonniret, so haben solche Kauffleüte auch keine geringe Opinion davon, absonderlich da Ihro Czaar. May. anjetzo resolviret alle monopolia in dem Handel aufzuheben«. ¹⁹

¹⁷ P.P. Bušev: *Posol'stvo Artemija Volynskogo v Iran v 1715-1718 gg. (po russkim archivam)*. Moskva 1978, pp. 24-29.

¹⁸ V.A. Uljanickij: *Russkie konsul'stva za granicej v XVIII veke*, vol. I. Moskva 1899, pp. 71f., 200f.; H. Kellenbenz: »Der russische Transithandel mit dem Orient im 17. und zu Beginn des 18. Jahrhunderts«, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge Band 12, 1964, p. 496.

¹⁹ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 11. august 1716, »PSum Von des Czaarn Begierde und Einzurichtenden Finantzwesen in Moskau«.

At traktaten mellem Peter I og Karl Leopold skulle bane vejen for russiske erobringer i Tyskland, mente derimod George I's hannoveranske statsminister A.G. Bernstorff, der var »sjælen« i det mecklenburgske ridderskabs kamp mod hertugen.²⁰ Da han i april hørte om forhandlingerne i Danzig, bad han sin landsmand general Dewitz – den danske konges øverstkommanderende i Nordtyskland – om at forhindre, at fyrst Repnins russiske tropper rykkede ind i Wismar sammen med de danske, preussiske og hannoveranske belejringsstyrker efter den svenske kommandants kapitulation. Dewitz efterkom denne ordre uden at være bemyndiget dertil af Frederik IV.²¹ Zaren nærrede herefter en indgroet mistillid til Dewitz. Men han fik sin hævn den 3. juni, da Frederik IV måtte afgive deklARATIONEN til fordel for Karl Leopold. Denne deklARATION har sikkert været en bitter pille at sluge for mecklenburgerne Dewitz og Holstein, der fra dansk side førte forhandlingerne om Altonakonventionen sammen med Wibe og Westphalen.

George I var i høj grad foruroliget over Ruslands politik. Som kurfyrste af Hannover havde det været hans mål at beherske floderne Elben og Weser, således at han kunne kontrollere sømagternes adgang til det tyske marked. Det var dette, der i englændernes øjne gjorde ham attraktiv som konge. Ved at alliere sig med ridderskabet håbede han endvidere at erhverve Mecklenburg og dermed havne ved Østersøen.²² Denne hannoveranske ekspansionspolitik blev nu forpurret af zaren, der også foruroligede de engelske ministre med sine transithandelsplaner. Hvis disse planer blev realiseret, kunne konsekvensen blive, at de tyske østersøbyer igen fik den betydning, de havde haft i Hanseforbundets tid, og den engelske handel ville sygne hen.²³ De to engelske statssekretærer, Stanhope og Townshend, var enige om, at zaren ville kunne kontrollere tilførselen af de strategisk vigtige skibsbygningsmaterialer til den britiske flåde, hvis han blev herre over hele østersøkysten fra Reval og Riga til Rostock og Wismar.²⁴

Der var således et sammenfald mellem hannoveranske og britiske interesser. George I og Bernstorff havde ikke svært ved at overtale det engelske ministerium til at indtage en mere russiskfjendtlig holdning i

²⁰ Holm, p. 23; Lawrence J. Baack: »State Service in the Eighteenth Century: The Bernstorffs in Hanover and Denmark«, *The International History Review*, vol. I, no. 3, July 1979, pp. 324-327.

²¹ Holm, pp. 27-33.

²² Walther Mediger: *Moskaus Weg nach Europa*. Braunschweig 1952, p. 12.

²³ Simon Dixon (ed.): *Britain and Russia in the Age of Peter the Great: Historical Documents*. London 1998, no. 181, p. 167: Brev af 21. juni 1716 (gl. st.) fra ambassadør Charles Whitworth til statssekretær Charles Townshend.

²⁴ J.F. Chance: *George I and the Northern War*. London 1909, p. 186.

maj og juni 1716. Da admiral Norris blev sendt afsted til Østersøen med en engelsk eskadre og en stime af koffardifartøjer, blev han instrueret om ikke at gå angrebsvis til værks over for den svenske flåde. Tværtimod skulle han sende Karl XII et fredsforslag og overtale Frederik IV til at stille landgangsplanerne i bero, indtil der forelå et svar fra den svenske konge.²⁵

Forsinkelserne i juni og juli

Når man skal vurdere zarens beskyldninger om, at den danske regering havde forsinket landgangen i Skåne, må man retfærdigvis tage udgangspunkt i Altona-konventionens bestemmelser, der ikke pålagde Frederik IV særlige tidsfrister. Det nævnes blot, at descenten skulle finde sted »dieses Jahr«. Derimod forpligtede Peter I sig til at samle sine landtropper ved Rostock senest ved udgangen af juni måned; de danske transportskibe, der endnu lå i Pommern, skulle da føres til Rostock, således at man kunne begynde at overføre de russiske tropper til Sjælland, »sobald die Sicherheit vor denen Schwedischen Schiffen in der Ost-See restabliert worden«. Zaren levede næsten op til sine forpligtelser. I hvert fald stod hans tropper parat de første dage af juli. Der var ikke nogen tidsfrist for, hvornår den russiske flåde skulle være på plads. Men de syv lineskibe fra Nordsøen kom, anført af Peter Bredal, til København allerede den 9. juni.²⁶ Derimod måtte de syv lineskibe fra Reval vende om, da den svenske Karlskrona-flåde spærrede dem vejen. Den 2. juli sendte zaren en ordre til Reval om, at kommandør Sievers ufortøvet skulle gøre et forsøg.²⁷

Hvad angår den danske regerings mobiliseringstiltag de første uger efter Altona-konventionens ikrafttræden, er der delte meninger blandt historikerne. Edvard Holm er tilbøjelig til at kende zarens beskyldninger uberettigede, idet han gør gældende, at regeringen snart tog fat på forberedelserne.²⁸ A.P. Tuxen fremhæver derimod, at forberedelserne foregik med stor langsomhed.²⁹ Det er mere end påfaldende, at regimenterne i Jylland og på Fyn først fik ordre til at marchere til København den 3. juli – altså en hel måned efter konventionens undertegnelse, og at kongens generaladjutant Povl Vendelboe Løvenørn først den 6. juli udnævntes til at forestå transporten af de russiske tropper.³⁰ Gen-

²⁵ *British Diplomatic Instructions*, vol. I: *Sweden, 1689-1727*. London 1922, p. 84.

²⁶ Tuxen, p. 217.

²⁷ Mediger: *Mecklenburg*, p. 312.

²⁸ Holm, p. 45f.

²⁹ Tuxen, p. 207.

³⁰ Holm, p. 46f.

nemser man Tyske Kancellis gehejmeregistratur, får man det klare indtryk, at Danmark ikke førte nogen aktiv politik de første tre uger efter Altona. Frederik IV var tilbage på Sjælland den 9. juni. Få dage senere spurgte han den hollandskfødte general von Scholten, om han overhovedet anså en landgang i Skåne for hensigtsmæssig; generalen svarede da, at descenten ville tvinge svenskerne til at forlade Norge, men at der i øvrigt ikke var truffet nogen forberedelser til en sådan operation.³¹ Kongens spørgsmål er bemærkelsesværdigt af to grunde. For det første har det været et mantra i dansk historiografisk tradition, at Danmarks hovedmål med Den store nordiske Krig var at generobre de østensundske provinser.³² For det andet havde kongen kort tid før sat sin signatur under et retsstiftende aktstykke, der forpligtede ham til at gennemføre en landgang i Skåne.

Den farlige udvikling i Norge giver måske en forklaring. Den 30. maj havde konseilsministrene Sehestedt og Krabbe, der var blevet tilbage i København, sendt et alarmerede budskab til Wibe om, at den svenske konge havde omringet Frederikshald.³³ Det er uvist, om budskabet nåede frem til Altona før konventionens undertegnelse den 3. juni. Det er dog sandsynligt, for det fremgår af den øvrige korrespondance mellem København og Altona, at posten var 2-3 dage undervejs. Under alle omstændigheder må det siges, at den faretruende situation i Norge ikke udelukkede, men snarere nødvendiggjorde landgangen i Skåne, således som det også fremgår af general Scholtens ræsonnement.

Den danske regering var åbenbart sen til at bemærke kursskiftet i England-Hannovers politik. Den 8. juni skrev Konseillet til Wibe, at admiral Norris var kommet til Øresund med sin flåde, og det blev præsenteret som en god nyhed.³⁴ Den 15. juni afsendtes en depeche til den danske gesandt i London, Söhlenthal, der fik ordre til at forespørge, om ikke George I ville afgive fire eskadroner til krigsoperationerne i Skåne; i bekræftende fald ville man bede Friedrich Wilhelm I om at gøre det samme.³⁵ Denne depeche er udtryk for ønsketænkning eller i bedste fald et mangelfuldt informationsniveau; for George I havde ikke lagt skjul på, at han ville modarbejde descenten i Skåne.³⁶ Den 20. juni hav-

³¹ Tuxen, p. 223.

³² T.eks. Jespersen & Feldbæk, p. 190; Gunnar Olsen & Finn Askgaard: *Den unge Enevælde 1660-1721* [Politikens Danmarks Historie, 8]. København 1964, p. 509.

³³ TKUA, Alm. Del 2, 23, fol. 266-267: Konseillet til Wibe den 30. maj 1716. Det vurderes, »daß der Zustand in Norwegen gefährlich anscheinet, und höchst erforderlich sey, die Sachen dort mit aller vigueur zu poussiren«.

³⁴ Ibidem, fol. 278v-279.

³⁵ Ibid., fol. 279v-281.

³⁶ Holm, p. 53f.

de den danske regering omsider fået nys om, at Norris var instrueret om ikke at foretage sig noget fjendtligt mod den svenske flåde, og at han havde sendt en kurér til Stockholm. Det fik den russiske ambassadør V.L. Dolgorukij at vide under en samtale med kongen og Wibe, der også meddelte, at svenskerne havde udrustet en stor flåde, og at det under disse forhold var halsløs gerning at overføre de russiske tropper.³⁷ Men Dolgorukij opgav ikke sine forsøg på at fremskynde de danske forberedelser. Den 27. juni havde han en konference med Wibe og Sehestedt, der på ny fremhævede umuligheden af at beskytte troppetransporterne uden medvirken fra den engelske eskadre.³⁸ I sit svar til Dolgorukij fra Schwerin vurderede den russiske regering, at den danske konge og hans ministre blot benyttede admiral Norris' forholdsordrer som et bekvemt påskud til ikke at foretage sig noget: »Man kan have den mistanke, at danskerne på grund af de hannoveranske og engelske intriger vil lade indeværende [års] kampagne hengå uden aktioner, thi de forlader sig udelukkende på Norris, der intet foretager sig, hvad de selv kan se«. ³⁹

I slutningen af juni blev den danske regering mere beslutsom. Den 29. juni var Norris i audiens hos Frederik IV på Frederiksborg; admiralen rådede her kongen til at suspendere sin plan om landgang i Skåne, da der var grund til at formode, at Karl XII ville svare imødekommande på George I's fredsforslag.⁴⁰ Admiralens henstilling fik dog den modsatte virkning. På en konference med den russiske ambassadør dagen efter meddelte de danske ministre, at kongen var fast besluttet på at fremskynde forberedelserne til transporten af de russiske tropper. Fra dansk side bandt man sig nu også til en tidsfrist. Wibe erklærede nemlig, at »landgangen i Skåne må gøres i begyndelsen af august efter ny stil, da høsten endnu ikke er bragt i hus«. ⁴¹ I begyndelsen af juli udnævnte Frederik IV viceadmiral Judichær til at forestå landgangsoperationen, og samtidig approberede han Generalkommissariatets mobiliseringsplan for regimenterne vest for Storebælt.⁴² Det fremgik af denne plan, at de danske tropper først kunne være samlet ved Kø-

³⁷ RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 100, fond 9, Kabinet Petra I, afd. 2, vol. 26, fol. 758-760v: Dolgorukij's relation til zaren af 9./20. juni 1716.

³⁸ Ibidem, spole 76, fond 53, Snošenija Rossii s Daniej, 1716, nr. 6, fol. 166-175: Dolgorukij's relation af 16./27. juni 1716.

³⁹ Ibidem, spole 75, fond 53, 1716, nr. 4, fol. 30-31v.: Ordre til Dolgorukij af 21. juni 1716 (gl. st.).

⁴⁰ Holm, p. 54.

⁴¹ RA Danica, arkiv nr. 451, spole 76, fond 53, 1716, nr. 6, fol. 178-182: Dolgorukij's relation af 19./30. juni 1716.

⁴² Holm, p. 47; Tuxen p. 241f.

benhavn omkring midten af august, og dette meddelte man zaren den 6. juli.⁴³ Dermed havde den danske tidshorizont allerede flyttet sig en smule, men pejlemærket var stadig kornhøsten. I den kongelige instruktion til Løvenørn om transporten af de russiske tropper, udstedt samme dag, hedder det således:

»Vi begiærte derforre at med transporten, saa meget muelig maatte hastes, paa det den beste saison noget imod fienden at udrette, og ved een eller anden Festnings Indtagelse at sætte sig fast, ey skulle gaa bort, og mand kunde have Leylighed Magazinerne ved Høstens Indsambling des bedre at Indrette og fienden Subsistencen at betage«. ⁴⁴

Det stikker i øjnene, at Frederik IV's forestillinger om det militære mål med landgangsoperationen manglede både ambition og præcision. Ifølge Altona-konventionen skulle angrebet foretages »mit aller Vigueur« for at tvinge svenskekongen til fred. Man kunne derfor vente, at de store landgangsstyrker skulle bruges til at erobre Skåne, Halland og Blekinge tilbage – og ikke bare til »at sætte sig fast« ved at erobre en eller anden unavngiven fæstning. Den danske regering manglede åbenbart en professionel, militær planlægning, og på denne baggrund forekommer det urimeligt, at det danske »generalitet« ifølge Cnyphausens oplysninger ikke skulle træde sammen før den 15. august.⁴⁵

I øvrigt fik Løvenørn ingenlunde nogen let opgave. De disponible transportskibe i danske farvande var i slutningen af april blevet hjemsendt til rederne, for at man kunne spare på fragtomkostningerne.⁴⁶ Den danske hærledelse rådede stadig over et antal fartøjer ved Stralsund, men de var langt fra tilstrækkelige, og Løvenørn havde ordre til at indskibe de danske tropper før de russiske. Som forudset i Altona-konventionen blev det altså nødvendigt for den danske regering at leje et større antal preussiske transportskibe. Friedrich Wilhelm I havde allerede under sin samtale med zaren i slutningen af maj givet sit tilsagn til et sådant lejemål, og den 4. juli approberede Frederik IV en »kontrakt« med den preussiske regering. Transportfartøjerne skulle have været sejlklare den 15. juli, men Løvenørn modtog først den 24. juli de pen-

⁴³ TKUA, Alm. Del, 2, 93, Gehejmeregistratur, fol. 317v: Ordre til Westphalen af 6. juli 1716.

⁴⁴ Ibidem, fol. 316-316v.

⁴⁵ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22, fol. 48: Cnyphausens relation af 18. juli 1716.

⁴⁶ Holm, p. 44, n. 1.

ge, der skulle udbetales som forskud til de preussiske skippere. Herefter opstod der en længere strid om den kaution, som skulle stilles af den danske konge.

Kautionssagen blev aldeles forkludret, hvorfor både Edvard Holm og A.P. Tuxen har været hårde i deres dom over den danske regering.⁴⁷ Retfærdigvis må det dog siges, at de danske finansers tilstand var uventet slet. Man havde kalkuleret med, at George I ville udbetale nogle forfaldne rater dels af aftalte subsidier, dels af det beløb, Frederik IV havde til gode fra udlejningen af danske tropper under Den spanske Arvefølgekrig. Allerede den 18. maj skrev den danske konge til George I, at rateudbetalingerne var en forudsætning for, at Danmark kunne mobilisere og »die Præparatorien zu der vorhabenden descente von Schonen mit Nachdruck zu poussiren«. ⁴⁸ Men selv om der sendtes en ny rykker den 27. juni, valgte regeringen i London kun at udbetale et mindre beløb;⁴⁹ Polwarth blev instrueret om at give de undskyldninger, at Robert Walpole var blevet syg, og at den jakobitiske opstand havde lagt beslag på de likvide midler.⁵⁰ Det kan bestemt ikke udelukkes, at vi her har en væsentlig forklaring på den danske regerings passivitet i juni måned. I Danmark er Frederik IV kendt som den samvittighedsfulde bogholder; efter eget udsagn brugte han tre-fire eftermiddage om ugen på kammersagerne.⁵¹ I Europa var han kendt som en svag og ubesluttsom monark, der nok kunne være kry i medgang, men let opgav ævred, når han mødte uforudsete forhindringer; det var i hvert fald den franske regerings opfattelse:

»Il [le roi de Suède] en tireroit bientôt raison, s'il n'avoit affaire qu'au roi de Danemark, prince foible, sans résolution, sans conseil, facile à entreprendre lorsqu'il se croit sûr de ne trouver aucune résistance, encore plus facile à se désister de ses entreprises lorsqu'il y rencontre quelque obstacle qu'il n'avoit pas prévu«. ⁵²

Da zaren blev klar over, at de preussiske transportskibe ikke mødte frem til tiden, besluttede han at sejle fra Rostock til Danmark i håb om at

⁴⁷ Holm, pp. 58-62; Tuxen, p. 240.

⁴⁸ TKUA, Alm. Del, 2, 93, Gehejmeregistratur, fol. 236v-238v.

⁴⁹ Ibidem, fol. 288-289.

⁵⁰ *Manuscripts of Lord Polwarth*, vol. I, p. 33.

⁵¹ Edvard Holm: *Danmark-Norges Historie fra Den store nordiske Krigs Slutning til Rigernes Adskillelse (1720-1814)*, bind I. København 1891, p. 247.

⁵² A. Geffroy (ed.): *Recueil des instructions données aux ambassadeurs et ministres de France*, vol. II: Suède. Paris 1885, p. 269.

fremskynde forberedelserne. Dermed ville han vel også markere, at man ikke skulle overdrive truslen fra den svenske flåde. Den 14. juli kom han til Falster på en lille hukkert, og dagen efter fulgte hele galejflåden med garderegimenterne.⁵³ Om bord var også det meste af den russiske regering, bl.a. indflydelsesrige ministre som storkansler G.I. Golovkin, vicekansler P.P. Šafirov, P.A. Tolstoj og P.I. Jagužinskij. Den 17. juli kom galejflåden til København. De russiske garderegimenter blev som nævnt anbragt mellem Kastellet og Svanemøllen, mens dignitarerne og deres tyende lagde beslag på 116 huse i København. Sammen med gemalinden Katharina, der arriverede den 23. juli, kom zaren til at bo i købmand Edingers gård i nærheden af slottet.⁵⁴

Rusland blev de følgende måneder styret fra København. Samtidig søgte zaren af al magt at fremskynde forberedelserne til landgangen i Skåne. Han var på færde fra tidlig morgen og havde jævnlige sin gang på Holmen, hvor han inspicerede udrustningen af den danske flåde, idet »hand med sin[e] Mathematiske Instrumenter hvilcke hand altid bærer for sig har aftegnet hvad han fandt behag udj at observere«. ⁵⁵ Frederik IV søgte at divertere sin gæst med »en karrusel, komedier og en slags opera«, men uden synderligt held.⁵⁶ Zaren var ikke kommet for at slå tiden ihjel, og allerede den 21. juli beklagede hans sig over »danskernes tempo« i et brev til generaladmiral Apraksin.⁵⁷ Frederik IV satte zarens tålmodighed på en hård prøve, og undertiden kom det til pinlige episoder, som den polske gesandt baron Loss giver et eksempel på:

»Engang da zaren ønskede at drøfte forretninger med den danske konge, sendte han bud til denne kl. 8 om morgenen. Man svarede, at kongen stadig sov. To timer senere sendte zaren atter bud, og man meddelte, at kongen godt nok var stået op, men at ingen endnu vovede at gå ind i hans gemak. En time efter sendte zaren igen bud og fik det svar, at kongen endnu ikke var påklædt. Zaren var lige ved at tabe tålmodigheden. Omsider kom

⁵³ Holger Hjelholt: »Czar Peter den Stores Besøg paa Falster«, *Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog*, 1945, pp. 338-361.

⁵⁴ Hans Kyrre, »Moskovitterne og de københavnske Borgere. Smaatræk fra Russernes Besøg i København 1716«, *Historiske Meddelelser om København*, bind IV, 1913-15, pp. 57-71. RA, Danske Kancelli D20, Sjællandske Tegnelser 1715-1716, nr. 274-277: Ordre af 22. og 23. juli 1716 til Københavns Magistrat vedrørende indlogeringen.

⁵⁵ Det kongelige Bibliotek, Ny kgl. Samling 196, 694c, nr. 52: Privatbrev af 1. august 1716 (brevskriver og adressat ukendt).

⁵⁶ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 18. juli 1716.

⁵⁷ Mediger, *Mecklenburg*, p. 313f.

kongen selv til zaren for at aflægge visit kl. 1 om eftermiddagen, og zaren erklærede da med størst mulig høflighed: »Min broder, det går aldrig godt på denne måde. Hver dag har vi vigtige ting at meddele hinanden, men Deres Majestæt er ikke altid tilgængelig. Jeg har også mine egne sager at tage vare på. Lad os én gang for alle enes om et bestemt klokkeslet, hvor vi kan mødes, når vi har noget på hjerte«. Den danske konge gav sit samtykke. Zaren ønskede, at det skulle være om morgenen. Den danske konge undslog sig, og til sidst blev de enige om at mødes kl. 6 om aftenen uden forudgående varsel, hvis de havde noget at meddele hinanden«. ⁵⁸

Zarens humør bedredes dog betydeligt i slutningen af juli. George I, der nu befandt sig i Hannover, havde fået at vide, at Karl XII uåbnet havde returneret det engelske fredsforslag, og at svenske kapere havde opbragt britiske handelsskibe. Admiral Norris fik derfor nye forholdsordrer. Han skulle ikke længere lægge hindringer i vejen for descenten i Skåne. Tværtimod skulle han i forening med de danske og russiske eskadrer medvirke til at drive den svenske flåde i havn, således at de britiske koffardifartøjer kunne konvojerer til deres destinationer i Østersøen. ⁵⁹ Den 26. juli ankrede Norris' flåde på 19 linieskibe op ud for København, og dagen efter fulgte en mindre hollandsk eskadre på seks linieskibe, der ligeledes havde til opgave at sikre skibsfarten. Med disse flåder fulgte flere hundrede britiske og hollandske handelsskibe, der ventede på at blive eskorteret til Østersøen.

Den 28. juli ankom fra Reval en russisk eskadre på syv linieskibe under ledelse af kommandør Sievers, der efter forgæves forsøg havde haft held til at slippe forbi den svenske Karlskrona-flåde. Denne dristige manøvre vakte almindelig beundring blandt de hollandske, engelske og danske søofficerer, der de følgende dage havde rig lejlighed til at inspicere den russiske flåde. ⁶⁰ Den omfattede nu i alt 14 linieskibe, således som det var forudsat i Altona-konventionen. Ifølge Cnyphausen gjorde det et dybt indtryk på de sømilitære eksperter, at zaren på så kort tid havde kunnet opbygge en »considerabel« flåde. ⁶¹ Eksperterne var tydeligvis imponerede:

⁵⁸ *Sbornik imperatorskago russkago istoričeskago občestva*, vol. 20. Skt. Petersborg 1877, p. 61f.

⁵⁹ Mediger, *Mecklenburg*, p. 304f.; Chance, op. cit., p. 125ff.

⁶⁰ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 1. august 1716.

⁶¹ *Ibidem*, Cnyphausens relation af 15. august 1716.

»Auf diese Umstände machen die Englische und Dänische Admirals keine geringe reflection. Gestehen auch daß die Russische Schiffe so woll [wohl] als einige in der gantzen welt gebauet und durchgehends in der combinirten flotte die besten Seegerer seyn, die Nation sich auch zu dem See wesen überaus woll [wohl] anschicket, und zweiffeln nicht, daß fals Ihro Czaar. May. Gelegenheit hätten einige wenige Campagnen in See zu thuen, Sie leichte von dero Unterthanen eine gute anzahl tüchtiger Matrosen anziehen dörrften.«⁶²

Disse vurderinger står i skærende kontrast til de nedladende fordomme om den russiske marine, som generaladmiral Ulrik Christian Gyldenløve og admiral Christen Thomesen Sehestedt havde luftet en måned tidligere.⁶³ Der var mange danske og norske søofficerer i den russiske flåde, hvis største svaghed var matroserne, der manglede kamperfaring fra regulære søslag. Denne svaghed var zaren opmærksom på, og han håbede, at de russiske matroser snart ville få en sådan erfaring, når de svenske orlogsskibe skulle angribes.⁶⁴

Forsinkelserne i august

Om Altona-konventionens implementering i juni og juli kan det sammenfattende siges, at den danske regerings passivitet i de første uger efter konventionens undertegnelse ikke kan forklares militærstrategisk med Karl XII's angreb på Frederikshald; den faretruende udvikling i Norge burde have fremskyndet forberedelserne til landgangen i Skåne, men den tærede åbenbart så hårdt på den danske regerings opmærksomhed og handlekraft, at Frederik IV en overgang var mest stemt for at opgive descenten. En medvirkende årsag hertil var George I's politiske kursskifte i maj og juni; det kom ikke blot til udtryk i instruktionen for admiral Norris og fredsforslaget til Karl XII, men også i beslutningen om at reducere udbetalingen af de forfaldne rater, der efter Frederik IV's opfattelse var en forudsætning for, at Danmark overhovedet kunne mobilisere. Lavvandet i den danske statskasse er sikkert også en væsentlig grund til, at kautionssagen blev forkludret. Frederik IV lagde skylden på England-Hannover; eftersom admiral Norris alt for sent havde fået ordre til at medvirke, var »der Transport der Russen so sehr ver-

⁶² Ibid., Cnyphausens relation af 22. august 1716, fol. 188-188v.

⁶³ Tuxen, p. 258. – Om Gyldenløves og Sehesteds betænkninger af 29. juni 1716, se Hjelholt, anf. art., p. 340.

⁶⁴ Mediger, *Mecklenburg*, p. 327f.

spätet und alles rückgängig geworden«. ⁶⁵ Hertil skal dog bemærkes, at tiden endnu ikke var forpasset, da admiralen modtog sine nye ordrer den 24. juli. Selv om zaren havde opfyldt sine forpligtelser i henhold til konventionen, var han i øvrigt ikke uden medskyld i forsinkelserne, da George I's fjendtlige holdning var en reaktion på Ruslands alliance med hertug Karl Leopold. Man kunne næppe have fundet et bedre opmarchområde for de mange russiske batailloner end Mecklenburg, der lå tæt på de danske øer; Frederik IV ønskede i hvert fald ikke bataillonerne til Holsten, endsige den danske del af Pommern. ⁶⁶ Men zaren burde nok have ventet til efter fredsslutningen med at udbasunere sine transithandelsplaner, der skræmte de engelske ministre til at slutte op om hannoveranernes russiskfjendtlige politik.

I slutningen af juli tegnede alt endnu lyst. Norge syntes reddet efter Tordenskjolds sejr ved Dynekilden den 8. juli. Det varede stadig et par uger, før høsten i Skåne skulle bjerges. ⁶⁷ Efter Reval-eskadrens ankomst lå ikke mindre end 50 linieskibe ankret op ved København: 19 engelske, 11 danske, 14 russiske og 6 hollandske. Danskerne kunne altså endnu ikke mønstre de 18 linieskibe, de havde forpligtet sig til i Altona, men en eskadre på syv linieskibe under viceadmiral Gabel var på vej tilbage fra Norge. Under alle omstændigheder var der samlet en anseelig styrke, når det tages i betragtning, at den svenske Karlskrona-flåde kun omfattede 16 linieskibe. Selv om den hollandske eskadre kun måtte skyde på svenskerne, hvis den selv blev angrebet, var der nu gode muligheder for at sikre overførselen af de russiske tropper fra Rostock og de vesteuropæiske koffardifartøjers videre sejlads til Østersøen.

Den 31. juli blev der på den russiske flåde holdt en stor konference med deltagelse af zaren, kongen, den engelske admiral og den hollandske kommandør, foruden de danske og russiske ministre og admiraler. Norris fremlagde her formelt sin nye instruktion og meddelte, at han var rede til at gå angrebsvis til værks mod svenskerne. Han opfordrede til, at den kombinerede flåde afsejlede straks for at opsøge den svenske flåde og jage den i havn. Gabels eskadre behøvede man ikke at vente på, den kunne støde til senere. Også zaren slog til lyd for, at man skulle sejle omgående. Men kongen insisterede på, at man skulle vente på Gabels eskadre, og dermed blev flådeoperationen unødigt forsinket. ⁶⁸

⁶⁵ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 56, n. 4.

⁶⁶ RA, Gehejmekonseilet, nr. 15, Protocollum consilii regis sanctioris, fol. 567: Ordre til Westphalen af 7. juli 1716.

⁶⁷ På grund af det relativt kølige klima – »den lille istid« – høstede man dengang senere end nu.

⁶⁸ Chance, p. 127; Tuxen, p. 221; Elagin, p. 86.

Danske historikere har kritiseret Frederik IV's standpunkt og forklaret det med smålige prestige-hensyn: kongen ønskede ikke, at den danske flåde skulle være mindre end den engelske og den russiske.⁶⁹ Måske var motivet ikke blot en »honnet ambition«, men også en vis frygt. Admiral Sehestedt havde i hvert fald pirret kongens paranoia ved at anbefale, at der blev udrustet så mange skibe som muligt, og mindst 18: »saa maa Englændere og Russere gøre, hvad de vil, saa kan Hans Majestæts Flaade agere og altid forrette, hvad Eders Majestæt behager at befale, men bliver Flaaden svagere, saa vil de fremmede raade«. ⁷⁰ Norris rapporterede, at kongen ønskede at forsinke transporten af de russiske tropper, fordi han derved ville spare udgifterne til deres forplejning, indtil angrebet på Skåne kunne løbe af stabelen.⁷¹ Også Cnyphausen mente, at der var tale om en bevidst forhalingsmanøvre; da de danske landstyrker tidligst kunne være samlet ved København den 15. august, ønskede kongen at udsætte overførselen af de russiske tropper til slutningen af måneden.⁷²

De glædelige nyheder om Tordenskjolds bedrifter og svenskernes fordrivelse fra Norge nåede København den 14. juli, og Gabel fik derefter ordre til at vende tilbage med sin eskadre. Men Cnyphausen, der havde et årelangt kendskab til det danske hof, forudså allerede den 21. juli, at Gabels ankomst måske ville blive forsinket under forskellige påskud:

»Man hoffet den Admiral Gabel binnen 8 tagen hier zu haben, weil aber diese rückkunfft von wind und wetter dependiret, so ist desfalls kein rechter Schluss zu machen, und wird es auch darauf ankommen, ob die Dänen den Russischen Transport sofort thuen, oder aber solchen solange ausschieben werden, bis alle præparatoria zur descente, womit man woll [wohl] vor medio oder ausgang Augusti nicht fertig seyn dörfte, an der Handt seyn, umb die Insel Seeland desto weniger zu incommodiren. In diesem falle wan man dänischer seiten dergleichen Gedancken haben solte, so dörfte des Admiral Gabels ankunfft durch specieuse prætexte aufgehalten werden«. ⁷³

⁶⁹ Tuxen, p. 254, Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 70.

⁷⁰ Hjelholt, p. 340. – Vedr. Frederik IV's udprægede mistænksomhed, se også Holm, *Danmark-Norges Historie*, I, pp. 250, 260.

⁷¹ Chance, p. 128.

⁷² RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 4. august 1716.

⁷³ Ibidem, Cnyphausens relation af 21. juli 1716, fol. 71v-72.

Den 7. august, der var årsdagen for den russiske flådesejr ved Hangö Odde, var Norris og de danske admiraler og ministre inviteret til at dinere på zarens flagskib »Ingermanlandija«, og under måltidet fik man øje på Gabels eskadre, der tonede frem i det fjerne. Denne opdagelse bragte zaren op af stolen, skal man dømme efter hans skibsjournal: »Hans Majestæt talte flere gange om, at flåden skulle stikke i søen, nu da viceadmiral Gabel var kommet, men kunne ikke overtale [dem] til snarlig afsejling«. ⁷⁴ Fra dansk side insisterede man på, at den kombinerede flåde ikke kunne lette anker, før man havde truffet nærmere aftaler om kommandoforhold og signalgivning. Disse forhold, der burde være drøftet i ventetiden, blev afklaret på en konference den 10. august. Der blev endvidere aftalt en slagorden, hvor englænderne udgjorde avantgarden, russerne arriéregarden og danskerne »corps de bataille«. ⁷⁵

Den 16. august, da de skånske bønder var begyndt at tænke på høstarbejdet, og de danske tropper var ved at samles i lejren uden for København, kunne zaren omsider give signal til, at den enorme flåde på næsten 60 linieskibe og mere end 400 koffardifartøjer skulle lette anker. Først sejlede englænderne, dernæst russerne og hollænderne med alle handelsskibene. Men den danske orlogsflåde blev liggende, og de danske transportskibe var slet ikke i sigte. Til sin store forbitrelse måtte zaren da ankre op syd for Amager og sende bud til København for at få en forklaring. Det viste sig, at Gyldenløve havde ønsket at få uddybet sin kongelige instruktion. ⁷⁶ Ud på aftenen kom viceadmiral Judichær om bord på »Ingermanlandija«. Da zaren gik ham på klingen om de danske transportskibe, bedyrede viceadmiralen højt og helligt, at de ville blive sendt til Rostock senest 24 timer efter orlogsflådens afgang. ⁷⁷ Dette løfte blev ikke overholdt. De danske transportskibe var i virkeligheden ikke parat til at følge med krigsskibene. Den 18. august fik købstæderne ordre til at sende store og små fragtskibe til København »inden denne måneds udgang«, ⁷⁸ og først den 29. august kunne Tordenskjold drage til Rostock med de danske transportskibe. ⁷⁹

I mellemtiden var den kombinerede flåde ankret op ved Bornholm, hvorfra man sendte krydsere ud for at lede efter den svenske Karls-

⁷⁴ Elagin, *Iz vlečenija iz žurnalov Petra Velikago*, p. 87.

⁷⁵ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 71.

⁷⁶ Tuxen, p. 259.

⁷⁷ Elagin, p. 87f.

⁷⁸ RA, Danske Kancelli D 20, Sjællandske Tegnelser 1715-16, nr. 323: Ordre af 18. august 1716 til købstædernes magistrat.

⁷⁹ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 76.

krona-flåde. Zaren gik i land på Bornholm og besigtigede også fæstningsværkerne på Christiansø.⁸⁰ Den 22. august fik man vished for, at den svenske hovedflåde havde søgt ly i Karlskrona. Det betød, at de mange koffardifartøjer trygt kunne sejle til deres destinationer i Danzig, Riga, Reval og Sankt Petersborg, eskorteret af de seks hollandske og fem engelske linieskibe. Det betød også, at de russiske batailloner nu kunne overføres til Sjælland. For at overvåge transporten drog zaren nu til Nordtyskland. Her erfarede han, at kautionsspørgsmålet netop var blevet løst, og at Løvenørn den 23. august havde fået 54 preussiske transportskibe til rådighed. Desuden var der 40 fartøjer, som den russiske regering for egen regning havde lejet i Lübeck.⁸¹ Men de danske transportskibe var ikke at se, og den 31. august drog zaren derfor til København for at undersøge sagen nærmere. På vejen mødte han de danske transportskibe.⁸²

De danske transportskibe burde være sejlet en måned tidligere, fordi de da var sikret beskyttelse af en overmægtig orlogsflåde. Når de ikke gjorde det, skyldtes det hovedsageligt Frederik IV's honnerte ambitioner og overdrevne sparsommelighedsiver – samt den omstændighed, at tropperne fra Fyn og Jylland først kunne være fremme ved København i midten af august, fordi kongen først havde udstedt mobiliseringsordrer en måned efter Altona-konventionens undertegnelse. I det mindste burde den danske transportflåde være fulgt i kølvandet på orlogsflåden, da denne lettede anker den 16. og 17. august.

Mens skylden for forsinkelserne i juni og juli skal fordeles mellem Frederik IV, Karl XII, George I og Peter I, bærer den danske regering alene ansvaret for forsinkelserne i august. Som nævnt i indledningen kom de russiske tropper først til København i dagene 9.-15. september.

Diversionen fra øst

Zaren var også opbragt over, at den danske regering havde sveget sit løfte om at afse tre-fire linieskibe til flådedækningen af den planlagte diversion fra Finland. Efter alt at dømme havde Frederik IV ikke forpligtet sig til noget sådant, selv om det påstås af russiske historikere.⁸³ I Altona-konventionens § 5 hedder det blot, at man i en separatartikel vil enes om, hvorledes man bedst kan anvende den kombinerede flåde mod fjendens »Flotte und Eskadres«. Af denne formulering fremgår

⁸⁰ Elagin, p. 89; Anker E. Kofoed: *Christiansøs historie*. Rønne 1961, p. 59f.

⁸¹ Tuxen, p. 262f.

⁸² Elagin, p. 91.

⁸³ L.A. Nikiforov: *Russko-anglijskie otnošeniija pri Petre I*. Moskva 1950, p. 126; S.A. Fejgi-

det, at man ikke blot havde at gøre med Karlskrona-flåden, men også med de små svenske eskadrer ved Göteborg og Stockholm. Der var ingen admiraler til stede under forhandlingerne ved Altona, og den nævnte separatartikel blev formentlig ikke affattet. I hvert fald blev de sømilitære overvejelser udskudt til senere.⁸⁴ Det kan dog ikke udelukkes, at zaren i Altona har fået et mundtligt tilsagn om, at kongen ville detachere nogle orlogsskibe til Den botniske Bugt.⁸⁵

I slutningen af juni, da Frederik IV efter nogen vaklen havde besluttet sig for at efterleve konventionen, bad han Admiralitetskollegiet om at drøfte samvirket mellem de danske og russiske orlogsskibe, og admiral Sehestedt advarede da kongen om, at det efter hans mening var zarens interesse at se den danske sømagt ruineret såvel som svenskens, »thi saa raader han ene for Østersøen«. ⁸⁶ Hvis Cnyphausen har ret i, at Reval-flådens ankomst gav danske og engelske søofficerer stof til alvorlig eftertanke, er denne frygt vel blevet uddybet. Men spørgsmålet om flådedækning af den russiske diversion blev først aktualiseret, da det efter Norris' nye instruktion stod klart, at den svenske Karlskrona-flåde let kunne neutraliseres. På en konference den 3. august foreslog zaren en offensiv søkrigsførelse; det gjaldt om med al magt at slå Karlskrona-flåden eller i det mindste spærre den inde, og når det var sket, skulle dele af den kombinerede flåde sendes til Ålandshavet for at sikre overførslen af de russiske tropper til Gammelsverige. Frederik IV traf dog den resolution, at han ikke ville gå med til at dele sin flåde, og han fandt det uhensigtsmæssigt, at den kombinerede flåde sejlede længere bort end Karlskrona. Hvis det virkelig var zaren så magtpåliggende, kunne han detachere fire eller fem af sine egne lineskibe til formålet; han hævdede jo selv, at fjenden kun havde to lineskibe og et par fregatter i Finskebugten, hvor russerne i øvrigt var mere stedkendte end danskerne.⁸⁷

I sin instruks for Gyldenløve af 10. august anviste kongen Bornholm som ankerplads for den kombinerede flåde, selv om Altona-konventionens § 6 pegede på en position ud for Karlskrona. Hvis fjenden kom til syne, og der var udsigt til »avantage«, skulle han angribes og tilintet-

na: *Ålandskij kongress. Vnešnjaja politika Rossii v konce Severnoj vojny*. Moskva 1959, p. 490.

⁸⁴ TKUA, Alm. Del, 2, 93, Gehejmeregistratur, Konferenceprotokol af 29. maj 1716, fol. 266: »[...] Was nun beederseits zu wasser zu unternemen, und wie die Operationes sonsten einzurichten, solches wird so lange ausgestellt, bis daß alle Anstalten vollzogen, und man sich mit der Admiralitet darüber naher besprechen könne«.

⁸⁵ Tuxen, p. 205, n. 3; K.J. Hartman: *Tsar Peters underhandlingar 1716 om landgång i Skåne*. Helsingfors 1887, p. 59, n. 1.

⁸⁶ Hjelholt, p. 339f.

⁸⁷ Tuxen, p. 286ff.

gøres eller i det mindste jages i havn. I forfølgelsen af de svenske orlogsskibe måtte Gyldenløve under ingen omstændigheder gå længere end til sydspidsen af Øland, og han måtte hverken udlevere folk eller materiel til de allierede flåder uden kongens godkendelse.⁸⁸ Cnyphausen indberettede dagen efter til Berlin, at zaren havde fået et anfald af »Colique«, fordi han efter sigende havde indtaget for megen frugt og øl.⁸⁹ Men zarens mave var vant til stærkere sager, og den virkelige årsag har nok været græmmelse over Frederik IV's forsigtige flådestrategi. Den 22. august, da fjendens flåde havde søgt tilflugt i Karlskrona, og da de allieredes tredobbelt overlegne flåde lå uvirksom ved Bornholm, modsatte Gyldenløve sig admiral Norris' forslag om at gå tæt på den svenske flådehavn, selv om zaren gik ind for forslaget.⁹⁰ Zaren kunne nu have sendt nogle af sine 14 linieskibe til Ålandshavet. Men han har formentlig troet, at transporten af de russiske tropper fra Rostock var nært forestående. Desuden var han betænkelig ved, at de uerfarne russiske matroser skulle komme i regulær kamp med den svenske Stockholmseskadre; det russiske krav om et dansk detachement til flådedækningen af diversionen blev af vicekansler Šafirov begrundet med, at de danske matroser skulle tjene som »gode eksempler« for de russiske søfolk.⁹¹ Men da de danske admiralitetsherrer havde fået øje på Ruslands muligheder for at blive den stærkeste flådemagt i Østersøen, har de sikkert ikke haft det ringeste ønske om at bidrage til oplæringen af de russiske matroser. Måske ønskede de heller ikke en tilintetgørelse af Karlskrona-flåden.

Om den danske flådestrategi på denne tid gælder det i almindelighed, at den var udpræget defensiv.⁹² Det irriterede naturligtvis zaren, der betragtede flåden som Danmarks vigtigste aktiv; under en samtale med en sachsisk diplomat i 1715 havde han sarkastisk bemærket, at den danske regering behandlede sin flåde på samme måde, som den gamle gom behandler sin unge brud: »Han kæler for hende, kysser hende, men videre kommer det heller ikke«. ⁹³ Zaren kunne altså ikke være helt uforberedt på Frederik IV's forsigtige resolution. Alligevel må det siges, at situationen i august 1716 var helt speciel, og at de allieredes knusende overmagt til søs burde have været udnyttet til at dække ikke blot den

⁸⁸ Ibidem, p. 255f.

⁸⁹ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), Cnyphausens relation af 11. august 1716.

⁹⁰ Elagin, p. 89; Holm, p.73.

⁹¹ Mediger, *Mecklenburg*, p. 327f., n. 298.

⁹² Jvf. Jan Glete: »Bridge and Bulwark. The Swedish Navy and the Baltic, 1500-1809«, Göran Rystad et. al. (ed.): *In Quest of Trade and Security. The Baltic in Power Politics 1500-1990*, vol. I. 1500-1890. Lund 1994, p. 50.

⁹³ Mediger, *Mecklenburg*, p. 297, n. 147.

meget forsinkede transport af de russiske batailloner fra Rostock til København, men også overførselen af generaladmiral Apraksins hær på 20.000 mand fra Ålandsøerne til Gammelsverige. Zaren havde sikkert ret i, at Karl XII i så fald ikke havde kunnet trække så mange tropper til Skåne.

Det er svært at se, at der skulle være noget dumdrigt i at detachere tre-fire danske lineskibe og sende dem til Ålandshavet sammen med de russiske orlogsfartøjer, når den svenske Stockholm-eskadre var så lille. I september 1710 var en dansk flådeafdeling ganske vist blevet stærkt beskadiget, da Frederik IV – trods Gyldenløves advarsler – sendte den til Kurland for at hente 6000 mand russiske tropper til København.⁹⁴ Men modstanderne havde dengang været vejrguderne, der jo ikke kan tages i ed. Edvard Holm er hård i sin dom over Frederik IV; han kalder kongens ængstelighed »utrolig« og »uforstaelig«, idet han efterlyser »en kraftig Haand i Statens Midte«.⁹⁵ K.J. Hartman og A.P. Tuxen bagatelliserer sagen, idet de gør gældende, at Apraksins armé var stærkt svækket af sygdom og mangel på forsyninger, og at det derfor ikke ville have tjent noget formål at overføre den til Sverige.⁹⁶ Denne opfattelse er dog urigtig. Den russiske hær i Finland ramtes først af sygdom i midten af september.⁹⁷ Den havde jævnligt forsyningsproblemer, da Finland kun kunne brødføde en mindre del af okkupationsmagten.⁹⁸ Derfor behøvedes supplerende tilførsler af proviant fra Sankt Petersborg. Den proviant, der skulle bruges til diversionen, nåede frem til Hangö den 24. juli, og den 31. juli, da Norris i København opfordrede de allierede til at lette anker, kom Apraksin til Ålandsøerne med sin galejflåde og 21.000 mand. De følgende uger sendtes flere små rekognosceringskorps til skærgårdskysten nord for Stockholm for at finde bekvemme anløbspladser for de russiske galejer, og tilfangetagne fiskere og lodser blev ført til Ålandsøerne og krydsforhørt af Apraksin og hans officerer. Således fik russerne i løbet af august et ganske godt indtryk af den svenske skærgård fra Gräsö og Öregrund til Norrtälje og Furusund. Men de blev snart opdaget af Stockholm-eskadren, der viste sig at omfatte fire lineskibe, to fregatter og flere mindre fartøjer. Apraksin resolverede derfor, at det var for farligt for de russiske galejer at krydse Ålandshavet uden flådebeskyttelse.⁹⁹ Han måtte spejde forgæves efter de beskytten-

⁹⁴ Just Juel: *En Rejse til Rusland under Zar Peter*. København 1893, p. 295.

⁹⁵ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 73.

⁹⁶ Hartman, p. 70; Tuxen, p. 270.

⁹⁷ Elagin, op. cit., *Žurnal grafa Apraksina*, p. 121.

⁹⁸ Christer Kuvaja: *Försörjning av en ockupationsarmé. Den ryska arméns underhållssystem i Finland 1713-1721*. Åbo 1999, p. 180f.

⁹⁹ Elagin, *Žurnal grafa Apraksina*, pp. 116-120.

de orlogsskibe, fordi den danske konge havde modsat sig en opdeling af flåden.

Når Holm kalder Frederik IV's ængstelse »uforstaaelig«, er det nok ud fra den nationale tankegang, at det måtte være i Danmarks interesse at lægge et maksimalt militært pres på Karl XII, så man kunne få Skåne, Halland og Blekinge tilbage ved en snarlig fredsslutning. Kongens vægring ved at støtte diversionen fra Ålandsøerne blev i øvrigt diskuteret af diplomater og politiske kandestøbere i København, og Cnyphausen tilbød sin regering denne udlægning:

»wollen verschiedene Raisonneurs es fast dergestalt auslegen, als ob Dännemarck aus Jalousie diese Entreprise nicht habe unterstützen wollen wie man es sonst woll [wohl] hätte risquieren können, aus beysorge, daß der Czaar in Schweden eine weit grössere anzahl Troupen als Dännemarck zusammenbringen möchte«. ¹⁰⁰

Det går som en rød tråd gennem Cnyphausens indberetninger, at Frederik IV tænkte på salget af skindet, før bjørnen var skudt – at han primært var optaget af spørgsmålet om, hvem der ville få mest at skulle have sagt ved fredsforhandlingerne. Når kongen ønskede at holde den danske og den russiske flåde samlet, skyldtes det også en frygt for, at England i kraft af Norris' eskadre skulle få indflydelse på fredsforhandlingerne.¹⁰¹

Cnyphausens opfattelse af kongens tænkemåde harmonerer godt med Holms iagttagelser: Frederik IV havde i begyndelsen af 1716 søgt at få Preussen og Hannover til at deltage i landgangsoperationen, fordi han frygtede, at Rusland fik for stor indflydelse på fredsbetingelserne, og under forhandlingerne i Altona havde han ønsket en begrænsning af de russiske landgangsstyrker, særlig kavaleriet.¹⁰² Resultatet blev som tidligere nævnt en enighed om, at angrebet på Sverige skulle føres »mit aller Vigueur«, og konventionens § 9 talte udtrykkeligt om, at »Schonen und die übrige von der Crohn Dennemarck *injuria temporum* abgerisene Provintzien« skulle tilfalde den danske konge, når de var blevet erobret. Hvad havde Frederik IV da at være bange for under de forestående fredsforhandlinger?

Zaren havde som bekendt allerede i oktober 1715 meddelt Westpha-

¹⁰⁰ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22, Cnyphausens relation af 8. september 1716: PStum Mouvement der Flotte in der Ostsee, fol. 255v.

¹⁰¹ Ibidem, Cnyphausens relation af 29. august 1716.

¹⁰² Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, pp. 13f., 39f.

len sine territorielle krav: Karl XII måtte afstå Ingermanland, Karelen, Estland og Livland. Det springende punkt var naturligvis Livland, som den polske konge August den Stærke kunne gøre krav på. Også den preussiske regering havde territorielle fordringer i forbindelse med fredsforhandlingerne, og Cnyphausens vigtigste opgave var derfor at skaffe oplysninger om de allieredes krigsmål. Det var ikke let. Šafirov nægtede at udtale sig om fredsforhandlingerne, før landgangen havde fundet sted; men det var gesandstens indtryk, at zaren ønskede at beholde både Estland og Livland. Jagužinskij var mere meddelsom. Han røbede i al fortrolighed, at George I havde fremsat et fredsforslag, der var udarbejdet af Bernstorff og bragte Norge i spil; zaren havde dog blankt afvist dette forslag, der var helt uspiseligt for Danmark, fordi Norge var langt mere værd end Slesvig og den hertugelige del af Holsten. Efter Cnyphausens mening kunne Danmark ikke undvære Norge på grund af indtægterne, skibsbygningsmaterialerne og matroserne; uden Norge ville Danmark hverken have flåde eller handel.¹⁰³ Hvad angår Danmarks krigsmål, så skulle landgangen i Skåne gerne føre til erobring af nogle områder, der kunne betrygge forbindelsen til Norge.¹⁰⁴ I slutningen af august var Cnyphausen kommet til den overbevisning, at den danske regering desuden ville have både Bohus Län og Jämtland, og at den ville beholde de gottorpske dele af både Slesvig og Holsten. Da det var vigtigt at skaffe sig af med den gottorpske hertugslægt på en anstændig måde, forestillede danskerne sig, at Livland skulle tilfalde den unge hertug Karl Frederik, Karl XII's søstersøn og sandsynlige efterfølger på den svenske trone.¹⁰⁵

På denne baggrund bliver Frederik IV's frygt mindre »uforstaaelig«. Zaren kunne umuligt acceptere, at Gottorp skulle koste ham Livland, især da russiske troppers tilstedeværelse havde været en af forudsætningerne for, at Danmark kunne besætte de gottorpske lande i 1713. Men hvis zaren fik held til at overføre store troppestykker fra Ålandsøerne samtidig med landgangen i Skåne, ville han kunne gennemtrumfe sit krav på Livland. Cnyphausens vurdering af Frederik IV's østensundske krigsmål gør det også lettere at forstå, at kongens hensigt med descenden blot var »ved een eller anden Festnings Indtagelse at sætte sig fast«, som det siges i instruktionen til Løvenørn af 6. juli. Både

¹⁰³ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 8. august 1716, PS Wegen des von Engelland [...] formierten Friedens Plans im Norden.

¹⁰⁴ Ibidem, Cnyphausens relation af 4. august 1716.

¹⁰⁵ Ibidem, Cnyphausens relation af 29. august 1716, PStum Allerunterthänigster Bericht was Moskau und Dännemarck wegen des bevorstehenden Nord. Friedens vor sentimens hegen.

Edvard Holm og A.P. Tuxen har bidt mærke i, at Frederik IV tilsyneladende ikke var interesseret i den sydlige og frugtbareste del af Skåne, men ville lade sig nøje med de landstrækninger, der kunne konsolidere forbindelsen med Norge og såvidt muligt udelukke Sverige fra Kattegat. Det fremgår af det danske »kontraprojekt« af 12. oktober 1716, der præciserede kongens territoriale krigsmål overfor zaren. Ifølge dette projekt skulle Sverige afstå amterne Helsingborg, Laholm og Engelholm samt Halland, Bohus Län, Viken og Jämtland til Danmark, der desuden skulle have Stralsund og Rügen samt den gottorpske del af Slesvig.¹⁰⁶ Holsten og Livland omtales naturligvis ikke.

Tiden er inde til at sige det ligeud: Frederik IV havde i sommeren 1716 forladt drømmen om at generobre alle de tabte østensundske provinser, selv om forudsætningerne i høj grad var til stede. Alene af denne grund blev det skånske felttog 1709-10 »nu eller aldrig«. Forklaringen må være Ruslands imponerende magttilvækst i de mellemliggende år. Den danske regering har ikke været interesseret i, at Sverige led et katastrofalt nederlag, da rollen som dominerende Østersømagt så blot ville skifte indehaver. Hvis Livland tilfaldt hertug Karl Frederik, kunne man tilvejebringe en vis jævnbyrdighed mellem Rusland og Sverige, således at de to magter i fremtiden ville kunne holde hinanden i skak, og det gottorpske problem ville blive eksporteret fra Danmark til Rusland. Desuden ville zaren ikke kunne kontrollere den profitable Riga-handel.

Zaren kommer i tvivl

Da zaren den 1. september vendte tilbage til København, fremlagde han en slagplan, som han egenhændigt havde udarbejdet om bord på sit skib. Ifølge planen skulle invasionen i Skåne føre til en hurtig og afgørende sejr over Karl XII's hær, så man derefter kunne marchere til Karlskrona og tilintetgøre den svenske flåde.¹⁰⁷ Den 4. september udarbejdede generalerne Scholten og Dewitz et dansk forslag til slagplan sammen med viceadmiral Judichær, der jo havde ansvaret for transporten. Ifølge det danske forslag skulle invasionsstyrkerne koncentrere sig om at erobre Helsingborg og forskanse sig dér, så man havde nem forbindelse til Sjælland og trygt kunne følge fjendens bevægelser. Stillede fjenden sig i vejen, måtte man levere slag. Man måtte belave sig på at overvintre i Skåne, og hvis mulighederne opstod, skulle man forsøge

¹⁰⁶ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 107; Tuxen, p. 314f.

¹⁰⁷ Mediger, *Mecklenburg*, p. 214f.

at erobre Landskrona. Det fremgik også af planen, at Judichær ikke havde transportfartøjer nok til at sætte hele invasionsstyrken over på én gang.

Militærhistorikeren A.P. Tuxen har kritiseret denne plan som alt for defensiv; den overlod initiativet til svenskerne og udnyttede ikke de allieredes store overlegenhed. Bebrejdelserne har navnlig adresse til Scholten, der anklages for at mangle »gnist« og feltherreegenskaber.¹⁰⁸ Spørgsmålet er dog, om bebrejdelserne ikke i stedet burde rettes mod Frederik IV, der jo havde formuleret planens grundtræk i sin instruks til Løvenørn. Kongen skulle selv deltage i landgangsoperationen, og han har næppe været interesseret i dramatiske afgørelser, hvis målet var at sikre en fremtidig jævnbyrdighed mellem Rusland og Sverige. Derfor ønskede han næppe heller Karlkrona-flådens tilintetgørelse. Det passede ham fint, at operationen trak i langdrag, for Karl XII ville ikke overfalde Norge i vinterens løb, når der stod en stor invasionsstyrke i Skåne. Under forhandlingerne i Altona havde russerne letsindigt erklæret, at de var indstillet på at blive i Skåne, indtil krigen var forbi.¹⁰⁹ Men deres forudsætning var naturligvis, at krigen skulle føres »mit aller Vigueur«.

Zaren blev i disse dage stadig mere forbitret på den danske hærledelse, og han vedblev at stille det generende spørgsmål om, hvorfor Judichær ikke havde overholdt sit løfte om at afsende transportflåden »inden for 24 timer«.¹¹⁰ Da han den 9. september overværede en dansk troppeparade sammen med en stolt Frederik IV, chokerede han kongen ved at udtale sin ringeagt for de danske generaler.¹¹¹ Han var så oprørt, at han nægtede at deltage i det efterfølgende taffel på Frederiksberg Slot, hvis Dewitz skulle være med.¹¹² Dagen efter dette pinlige optrin meddelte de danske ministre, at det var kongen meget »empfindtlig«, at zaren ikke havde tillid til hans generaler.¹¹³

Kongen bakkede åbenbart op om sine generalers defensive strategi, og samtidig måtte zaren undre sig over forbundsfællens provokerende sikkerhedsforanstaltninger, der let kunne tages som udtryk for fjendskab. Frederik IV blev tilsyneladende grebet af panik ved udsigten til de russiske troppers ankomst. Den 7. september gav han ordre til be-

¹⁰⁸ Tuxen, p. 223ff.

¹⁰⁹ TKUA, Alm. Del, 2, 93, Gehejmeregistratur: Konferenceprotokol af 29. maj 1716, fol. 265.

¹¹⁰ Elagin, Izvlečenija iz žurnalov Petra Velikago, p. 91; Tuxen, p. 298.

¹¹¹ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, pp. 83, 128.

¹¹² RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 12. september 1716, PS_{tum} Wegen der froideur so der Czaar gegen den General Dewitz bezeuget.

¹¹³ Tuxen, p. 290.

væbning af byens borgere og til fordobling af vagtmandskabet ved Østerport og Nørreport, der lå nærmest den fæled, hvor det russiske infanteri skulle anbringes. Kongens frygt gjaldt også de russiske kosaker. General Bauers kavaleriregimenter, der kom til Øresund den 8. eller 9. september, blev nægtet landgang på Sjælland og i stedet interneret på Hveen; for at de ikke skulle udgøre nogen trussel mod København, blev der posteret en dansk fregat mellem Hveen og Sjælland. Kongen var også bange for den russiske flåde, der nu var på vej tilbage fra Bornholm sammen med den danske og den engelske; Gyldenløve fik således ordre til at forfølge russiske krigsskibe, der måtte nærme sig Sjællands kyst for at få friske forsyninger.¹¹⁴ »One can observe the jealousy the King of Denmark has of the Muscovites upon every occasion«, rapporterede den engelske ambassadør.¹¹⁵

Hvornår indtraf det afgørende stemningskred hos zaren? – Inger Haxlund argumenterer overbevisende for, at zaren tidligst traf sin endelige beslutning om aflysningen den 18. september, men at han fik alvorlige anfægtelser i dagene mellem den 6. og den 11. september.¹¹⁶ Den 6. september sendte zaren sit berømte brev til tronfølgeren Aleksej, der fik valget mellem at deltage i det skånske felttog eller at gå i kloster: »Hvis du vælger det første, skal du ikke tøve mere end en uge, thi du kan stadig nå at deltage i kamphandlingerne«. ¹¹⁷ Og den 11. september bad zaren sine ministre og generaler om en skriftlig vurdering af, hvorvidt descenten var for risikabel i betragtning af den fremskredne årstid.¹¹⁸

Den 10. september er efter manges mening den afgørende dato, da zaren kom til ny besindelse. Om morgenen fik russerne vished for, at Løvenørn havde nægtet at indskibe to »overskydende« dragonregimenter, der ikke var foreskrevet i Altona-konventionen; de mange heste krævede naturligvis megen plads, men netop derfor havde zaren lejet 40 transportskibe i Lübeck for egen regning. Den russiske regering reagerede prompte ved at sende kancelliråd Ostermann til Slotsholmen med et krav om, at de 40 fartøjer straks returnerede til Rostock for at

¹¹⁴ Holm, p. 90f.; Tuxen, p. 266f.

¹¹⁵ *Manuscripts of Lord Polwarth*, vol. I, p. 74: Polwarths relation af 1./12. september 1716 til den engelske statssekretær Stanhope.

¹¹⁶ Inger Haxlund: »When Tsar Peter Changed His Mind – A Momentous Incident in the Northern War«, *Scando-Slavica*, Tomus 43, 1997, pp. 13-17.

¹¹⁷ S.M. Solov'ev: *Istorija Rossii s drevnejšich vremen*, vol. IX. Moskva 1963, p. 147. – Denne befaling fra faderen gav Aleksej mulighed for at flygte ud af Rusland. Dette har dog ikke påvirket forhandlingerne i København, for zaren fik først i begyndelsen af december vished om sønnens hemmelige flugt til Østrig.

¹¹⁸ Fejgina, op. cit., p. 99; Haxlund, anf. art., pp. 12-15.

hente dragonregimenterne. Senere på dagen mødte også de russiske ministre op til forhandling med Konseillet. De danske ministre gjorde her gældende, at det var bedre at anvende de 40 fartøjer til selve descenten, som snart skulle finde sted. I øvrigt var viceadmiral Judichær »absent«, og da han var den eneste, der havde overblik over transportflåden, kunne der ikke træffes nogen afgørelse, før han var vendt tilbage. Danskerne fremhævede, at det nu var på høje tid at aftale *ordre de Bataille*. Hertil svarede de russiske ministre, at slagordenen allerede dagen før var blevet drøftet mellem kongen og zaren.¹¹⁹ Da monarkerne på skift skulle føre kommandoen i Skåne, var denne drøftelse naturligvis af største vigtighed, og her har vi nok forklaringen på zarens vredeudbrud under gårsdagens troppeparade.

Når kredse i den danske regering daterede Peter I's meningsskift til den 10. september, skyldtes det, at zaren denne dag foretog et rekognosceringstog langs den skånske kyst sammen med feldmarskal Šeremetev og general Weyde, der netop var ankommet fra Rostock. De landsatte en kosakdeling, der tog tre svenske krigsfanger. Danskerne mente efterfølgende – som den mest sandsynlige forklaring på zarens stemningsomsving, at der ved denne lejlighed blev skabt en hemmelig kontakt til det svenske diplomati.¹²⁰ Zarens kontakt med svenskerne var dog af en lidt anden art, for hans båd blev ramt af en kanonkugle fra et forsænket kystbatteri ved Barsebäck.¹²¹ Ifølge Mediger blev zaren derved grebet af en panisk angst, der fik ham til at opgive felttoget.¹²² Dette er nok en overfortolkning; for zarens båd var også blevet ramt, da han den 4. august rekognoscerede ud for Landskrona.¹²³ Det var sandsynligvis Weyde og Šeremetev der under sejladsen den 10. september bragte ham til at tvivle på landgangsoperationens gennemførlighed. Den endelige beslutning var i hvert fald stærkt påvirket af hans øverste officerer. I begyndelsen af 1717 skrev zaren således til feldmarskal Šeremetev: »Se nu hvilke uheldige følger der er opstået af, at I og nogle generaler standsede og aflyste descenten! [...] Hvis descenten havde fundet sted, havde vi allerede haft fred«. ¹²⁴

¹¹⁹ TKUA Speciel Del, Rusland A II, 23, Akter og dokumenter vedr. det politiske forhold til Rusland 1711-16: Konferenceprotokoller af 10. september 1716.

¹²⁰ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 23: Cnyphausens relation af 29. september 1716.

¹²¹ Elagin, *Izvlačenija*, p. 92.

¹²² Mediger, *Mecklenburg*, p. 316f.

¹²³ Elagin, *Izvlačenija*, p. 87.

¹²⁴ Solov'ev, vol. IX, p. 66.

Den russiske beslutningsproces

Selv om zaren senere fortrød, var hans »kategoriske resolution« den 19. september et resultat af grundige overvejelser. I dagene efter den 11. september udarbejdede de russiske generaler og ministre deres skriftlige responsa vedrørende descentens hensigtsmæssighed. De fleste afleverede deres forestillinger til zaren den 18. september, efter at de i mellemtiden havde deltaget i mundtlige diskussioner, dels under to interne krigsråd på den russiske flåde den 12. og 16. september,¹²⁵ dels under konferencer med de danske generaler og ministre den 14., 15. og 17. september.¹²⁶ Det interne russiske kildemateriale har naturligvis størst interesse. Desværre kendes drøftelserne under de to krigsråd kun som kortfattede stemningsreferater, der er indført i zarens skibsjournal; selve mødeprotokollerne formodes at være gået tabt under Moskvas brand i 1812.¹²⁷ Derimod er de ræsonnerende vota fra de russiske ministre og generaler alle bevarede.

Storkansler Golovkin, vicekansler Šafirov, gehejmeråd Tolstoj og ambassadør Dolgorukij afleverede den 18. september en fælles forestilling til zaren. De fandt landgangsoperationen risikabel, men overlod det i øvrigt til generalerne at foretage de militære vurderinger. Hvis felttoget blev aflyst, kunne det efter ministrenes mening få uheldige politiske konsekvenser, fordi Danmark måske ville forlade alliancen og slutte særfred med Sverige, hvad mange sikkert ville opfordre til. Zaren burde derfor tage en samtale med kongen under fire øjne. Opgav man descenten, burde de russiske tropper hurtigst muligt føres ud af Danmark, så de kunne sættes ind på at slukke »ilden« i Polen, hvor en mægtig adelskonføderation havde rejst sig mod kongen; fortsatte den kaotiske tilstand i Polen, ville Karl XII måske få mulighed for at bygge sig en ny »rede« syd for Østersøen.¹²⁸ Ministrenes forestilling dementerer to gamle standardforklaringer i dansk historieskrivning: At Peter I aflyste landgangen i Skåne, fordi han ville erobre København og Kronborg, eller fordi han ville slutte særfred med Karl XII. Begge forklaringer kan føres tilbage til historikeren Andreas Hojer, der var nært knyttet til mecklenburgeren I.G. Holstein.¹²⁹ Det fremgår af forestillingen, at Rusland var truet af politisk isolation, hvis man aflyste landgangen i Skåne. Intet tyder på, at zaren på dette tidspunkt har været i hemmelig kontakt med Sverige. Først i november 1716 gav den svenske konge baron

¹²⁵ Elagin, *Izvlčeniija*, p. 92.

¹²⁶ Tuxen, pp. 291-294.

¹²⁷ Hartman, p. XXVI.

¹²⁸ RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 102, fond 20, nr. 29, fol. 3-4.

¹²⁹ Holm, »Frederik IV Czar Peter«, pp. 123f., 128f.

Görtz en vag generalfuldmagt til at føre forhandlinger med andre magter, og hans forhandlinger med det russiske diplomati kom først i stand i august 1717 via jakobitiske mellemænd.¹³⁰

Medlemmerne af den russiske generalstab – feltmarskal Šeremetev og generalerne Dolgorukij, Buturlin, Weyde, Repnin, Bauer og Schlippenbach afleverede hver sin forestilling til zaren. Alle var de stærkt betænkelige ved at gennemføre felttoget, der var blevet forsinket to måneder på grund af danskernes smøleri med transportskibene. De troede ikke på de danske generalers forsikringer om, at der ville være proviant og furage at finde i Skåne. De troede heller ikke på de danske påstande om, at fjendens styrke kun var på 20.000 eller højst 25.000 mand. Da danskerne havde nægtet at yde flådestøtte til Apraksins diversion fra Ålandsøerne, havde svenskekongen sikkert trukket store troppekontingenter fra Stockholm til Skåne, således at den svenske forsvarshær nok nærmere var på 40.000 mand.¹³¹

I store træk var generalernes argumentation således i god overensstemmelse med zarens officielle begrundelser for aflysningen. Men det er værd at bemærke, at de ikke omtaler den 21. september som den dato, Frederik IV havde fastsat for landgangsoperationens iværksættelse. Det kunne tyde på, at denne dato ikke var blevet aftalt med zaren. De russiske generaler regnede med, at operationen kunne blive forsinket endnu et par uger, fordi man først skulle hente de to dragonregimenter, der var efterladt i Rostock. I deres pessimistiske vurdering af forsyningsituationen har de sikkert også kalkuleret med tilvejebringelsen af de store mængder forråd, som de havde konfiskeret fra det mecklenburgske ridderskab, og som stadig befandt sig i Rostock.¹³² Bauer og Schlippenbach, der begge havde en fortid som officerer i svensk tjeneste, fandt det tvivlsomt, at Karl XII ville levere slag; i stedet ville han trække sig planmæssigt tilbage og anvende den brændte jords taktik, således at landgangshæren hverken kunne finde ly eller magasiner og derfor måtte opholde sig i skyttegrave hele vinteren uden tilstrækkelige forsyninger.

De russiske generalers responsa er i det hele gennemsyret af en dyb mistillid til den danske hærledelse, der udmaledede et mere positivt billede af forsyningsituationen i Skåne.¹³³ Men denne situation måtte i

¹³⁰ Ibidem, pp. 130-134; Reinhard Wittram: *Peter I. Czar und Kaiser. Zur Geschichte Peters des Grossen in seiner Zeit*, vol. II. Göttingen 1964, pp. 301, 323.

¹³¹ RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 102, fond 20, nr. 29, fol. 5-18v.

¹³² RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 22: Cnyphausens relation af 15. september 1716. – Det meddeles her, at landgangen skal finde sted »den 21ten hujus«.

¹³³ Jvf. Tuxen, pp. 291-94, 301.

sagens natur tegne sig anderledes, hvis målet ikke var at trænge dybt ind i Skåne, men blot »at sætte sig fast« ved at indtage Helsingborg og eventuelt Landskrona. Ifølge Altona-konventionen skulle erobrede fæstninger i øvrigt bemandedes med danske tropper, mens russerne måtte blive udenfor som en sårbar kødrand. På denne baggrund forstår man udmærket generalernes bekymring for, at den russiske hær efter en vinter i løbegravene ville blive så stærkt svækket, at den ikke ville være meget bevendt ved begyndelsen af næste års kampagne. Flere af generalerne var utrygge ved den uberegnelige søværts »kommunikation« med Sjælland i den kolde årstid, da Øresund undertiden frøs til is.¹³⁴ Deres bange anelser skyldtes også den danske hærledelses strategi. Šeremetev erklærede, at forbundsfællen kun tænkte på sine egne behov.¹³⁵ Weyde skrev ligeud, at danskerne ønskede descenten for at forhindre, at fjenden i vinterens løb erobrede hele Norge.¹³⁶ Schlippenbach havde stærkt på fornemmelsen, at Skåne var en fælde, og at man gjorde bedst i at se sig tilbage over skulderen for at holde øje med, hvad Hannover og Preussen foretog sig.¹³⁷

Russernes vurderinger af de militære styrkeforhold

Det er værd at bemærke, at generalerne Dolgorukij og Buturlin trods alt var stemt for at gennemføre landgangen i Skåne, hvis danskerne havde ret i, at fjenden højst havde 25.000 mand; desværre fortalte de svenske krigsfanger, at Karl XII havde 40.000 mand i Skåne.¹³⁸ Det fremgår tydeligt, at de russiske generaler stolede mere på de svenske krigsfanger end på deres danske kolleger. Hvorfor havde den russiske regering ikke sine egne informationer om situationen i Skåne? – Det skyldtes nok tilfældigheder. Zaren havde i Mecklenburg engageret en dygtig spion, Hinrich Hölterling, der i begyndelsen af august havde held til at slippe ind i Sverige. Efter først at have registreret den svenske flåde i Karlskrona red han i september til det svenske infanteris hovedkvarter, hvor han formåede at indynde sig hos general Meyerfeld, der viste ham en komplet liste over de svenske tropper i Skåne: 10.000 mand kavaleri og 11.250 mand infanteri.¹³⁹ Desværre lykkedes det ikke for Hölterling at

¹³⁴ Øresund frøs til i januar 1716, hvorfor man i København frygtede et svensk angreb over isen; jvf. Otto Haintz: *König Karl XII von Schweden*, vol. 3. Berlin 1958, p. 81f.

¹³⁵ RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 102, fond 20, nr. 29, fol. 6v.

¹³⁶ Ibidem, fol. 10v.

¹³⁷ Ibid., fol. 18.

¹³⁸ Ibid., fol. 7, 8v.

¹³⁹ TKUA, Speciel Del, Sverige B, 167, Forskellige Beretninger og Efterretninger fra Sverige 1715-17, nr. 84a: »Hinrich Hölterlings Observationes in Schweden 1716«.

slippe over Øresund med sine informationer, der måske kunne have gjort udslaget. Men den militærhistoriske forskning har senere bekræftet de lave svenske mandskabstal.¹⁴⁰ Scholten, Dewitz og Judichær havde altså ret i, at den svenske forsvarshær kun var halvt så stor som den dansk-russiske angrebsstyrke.

Der er tilsyneladende ikke bevaret nogen rapport fra afhøringen af de tre krigsfanger, der blev taget af kosakkerne under zarens rekognoscering den 10. september. På grundlag af fangernes vidnesbyrd beregnede de russiske generaler som nævnt, at Karl XII havde 40.000 mand. Den østrigske legationssekretær Ignatius Schmid regnede sig frem til 38.000 mand, bondemilitsen inklusive. Bønderne var udmærkede skytter og optændt af forsvarsvilje; ifølge fangernes udsagn forkyndte præsterne fra prædikestolene, at moskovitterne var barbarer og vilde mennesker, der ville bortføre børnene til evig trældom.¹⁴¹ I det russiske materiale findes der dog en anden forhørsrapport. Den angår afhøringen af en svensk rytter, Swen Evermann, der om morgenen den 10. september blev taget til fange ved Landskrona af general Bauers dragoner og derefter ført til Hveen. Evermanns svar på de 36 spørgsmål virker nøgterne og redelige, og sammenlægger man hans oplysninger om de enkelte forlægninger, kommer man frem til, at det svenske kavalleri var på ikke mindre end 19.200 mand. Infanteriet kunne han ikke udtale sig om, men det plejer jo at være mindst lige så stort. Han fortalte også, at de fleste marker var blevet høstet, og at bønderne havde fået ordre til at tærsk «Tag und Nacht» og at føre kornet til fæstningerne. Bønderne var blevet indkaldt til krigstjeneste, men mange havde søgt tilflugt i skove og lunde. På spørgsmålet om, hvorvidt der var snaphaner i Skåne, svarede han bekræftende; de havde dog ikke taget parti, men opholdt sig i skovene og ernærede sig som røvere. – Der er næppe tvivl om, at denne forhørsrapport har haft indflydelse på beslutningsprocessen, eftersom den er arkiveret mellem de russiske protokoller fra konferencerne med de danske ministre og generaler.¹⁴²

Selv om Karl XII havde haft 40.000 mand i Skåne, ville landgangsstyrken på 50.000 mand have været talmæssigt overlegen. Dette var blot ikke nok for de russiske generaler, der ringeagtede den danske hær. Det fremgår af en betænkning fra general Weyde, der er arkiveret sammen

¹⁴⁰ Tuxen, pp. 273-282; Haintz, vol. 3, p. 138.

¹⁴¹ RA Danica, arkiv nr. 550 (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien), spole 24: Ignatius Smids relation af 15. september 1716.

¹⁴² RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 78, fond 53, 1716, nr. 16, fol. 173-175v: »Actum Feldlager auff der Insel Weenen den 10. Sept. 1716. In Præsentia des Herrn Generallieutn. von Bauer«.

med generalernes forestillinger, deriblandt Weydes egen.¹⁴³ Betænkningen er formentlig skrevet under eller umiddelbart efter rekognosceringstogtet med zaren den 10. september, idet den fremhæver nødvendigheden af grundige overvejelser om descentens fordele og ulemper. Den har kun ros til overs for den danske flåde, der bestod »af nationale folk« (*iz nacional'nych ljudej*), som altid havde kæmpet tappert mod svenskerne. Kavaleriet bestod derimod ikke »af nationale folk«, men fortrinsvis af holstenere og mecklenburgere, der altid havde beundret svenskerne. Endnu værre var infanteriet, som var skrabet sammen på forskellig vis, men som mestendels bestod af lejesoldater fra Pommern og af svenske krigsfanger, der var taget ved Stralsund og på Rügen. Danske fodfolk var der meget få af, og de bedste danske regimenter, der var sammensat af nordmænd, befandt sig desværre i Norge. På denne baggrund måtte Weyde konkludere, at man ikke kunne sætte sin lid til den danske hær, der let kunne blive slagteoffer, hvis kavaleriet forholdt sig passivt på fløjene.

Det er påfaldende, at Weyde i en kosmopolitisk tidsalder lægger så stor vægt på det nationale sindelag. Selv var Weyde født ved Moskva i en tysk familie, der tidligere havde været i dansk tjeneste, og i årene 1700-11 havde han været i svensk fangenskab.¹⁴⁴ Han havde således gode forudsætninger for at skelne mellem nationerne. Der er ingen tvivl om, at zaren anså ham for at have en særlig sagkundskab. Weyde blev senere præsident for det nyoprettede Krigskollegium, og i foråret 1716 havde han været med til at lægge sidste hånd på zarens Krigsreglement, der i høj grad var baseret på svenske krigsartikler.¹⁴⁵ Efter alt at dømme var det Weydes betænkning, der bragte zaren i tvivl. I hvert fald fik den danske gesandt i Berlin senere pålidelige oplysninger om, at Weydes argumenter havde været udslagsgivende.¹⁴⁶ Weydes eksempel viser i øvrigt, at man dårligt kan forklare landgangsplanens forlis med, at de danske og de russiske forhandlere tilhørte to forskellige verdener, der havde svært ved at forstå hinanden. Der var i krigens løb skabt talrige forbindelser mellem danskere og russere. Eksempelvis havde Šafirovs søn været i huset hos den danske gesandt Just Juel, hvor han blev undervist af Rasmus Æreboe; og Povl Vendelboe Løvenørn havde været huslærer og generaladjutant hos fyrst Menšikov.¹⁴⁷ Sidstnævnte fungerede i 1716

¹⁴³ Ibidem, spole 102, fond 20, nr. 29, fol. 21-22v: »Kopija s sentementu gospodina generala Vejde«.

¹⁴⁴ Juel, op. cit., p. 284

¹⁴⁵ Jvf. Erik Anners: *Den karolinska militärstrafätten och Peter den Stores krigsartiklar*. Stockholm 1961, passim.

¹⁴⁶ Holm, »Frederik IV og Czar Peter«, p. 83.

¹⁴⁷ Juel, pp. 262, 287.

som en art statholder i Rusland, mens den øvrige regering opholdt sig i København.

Forholdet mellem monarkerne

Relationerne mellem Peter I og Frederik IV dementerer den hyppigt forekommende påstand om, at mistillid og frygt opstår af ukendskab. Forholdet mellem dem forværredes, jo mere de var sammen, og efter troppeparaden den 9. september var de åbenbart ikke på talefod længere. Kongen var dybt såret over den russiske kritik af hans generaler, og zaren opholdt sig for det meste på sin flåde – at dømme efter hans skibsjournal, der omtaler købmand Edingers gård som »det gamle kvarter«. ¹⁴⁸ Det er påfaldende, at de russiske ministre i deres forestilling af 18. september ligefrem må opfordre zaren til at tage en samtale med kongen. Beslutningen den 14. september om tidspunktet for landgangsoperationens iværksættelse har kongen tilsyneladende truffet på egen hånd. Der nævnes ikke noget tidspunkt i de russiske generalers responsa; de forudsatte tværtimod, at man først skulle hente de to dragonregimenter i Rostock. Der har tydeligvis været en alvorlig kommunikationsbrist. Hvordan kunne det komme så vidt?

Zaren følte sig ikke hjemme ved det danske hof. Fra første færd følte han sig frastødt af den unge danske enevældes forsøg på at afstive sig politisk ved at udbygge ceremonivæsenet og ritualisere hoflivet. ¹⁴⁹ Frederik IV holdt som sine nærmeste forgængere af at omgive sig med stiv etikette, og han var allerede den 15. juni 1715 begyndt at planlægge ceremoniellet for modtagelsen af zaren, ifald denne skulle beslutte at besøge den danske hovedstad. ¹⁵⁰ Peter I's ankomst til Danmark den 14. juli 1716 kuldkastede som bekendt kongens planer: Zaren kom uventet vadende i land ved Gedesby på Falster, hvor modtagelseskomitéen bestod af en flok græssende bønderheste. ¹⁵¹ Til gengæld blev zaren modtaget med pomp og pragt, da han den 17. juli kom til København. Dagen efter skrev han et selvmedlidende brev til gemalinden: »Jeg deltog i går i et sådant ceremoniel, som jeg ikke har været udsat for i mere end tyve år«. ¹⁵² Ceremoniellet ved det danske hof mindede ham altså

¹⁴⁸ Elagin, *Izvlačenija*, p. 92.

¹⁴⁹ Om enevældens ceremonielle konsolidering, se Sebastian Olden-Jørgensen: »Hofkultur, ritual og politik i Danmark 1536-1746«, Ulrik Langen (red.), *Ritualernes magt*. Roskilde 2002, pp. 60-65, 69.

¹⁵⁰ Holm, *Danmark-Norges Historie*, I, pp. 248, 513; J.N. Ščerbačev: *Šest' dokumentov kasajuščichsja prebyvanija Petra I-go v Danii*. Moskva 1893, pp. 3-5.

¹⁵¹ Hjelholt, p. 346.

¹⁵² Solov'ev, vol. IX, p. 53. – En russisksproget beskrivelse af den højtidelige modtagel-

om den stiliserede, byzantinsk inspirerede etikette, som havde kendetegnet det 17. århundredes moskovitiske hof, og som han i sin ungdom havde reageret så kraftigt imod.

Med sin ukunstlede og ligefremme adfærd kom zaren til at virke som elefanten i Frederik IV's glasbutik. Zaren lod hånt om gemaksordinansen og den mystificerende fremmedgørelse, den danske enevælde havde iscenesat.¹⁵³ En episode i begyndelsen af august er meget illustrerende. Ifølge baron Loss blev Peter I en dag indbudt til komedie på slottet. Zaren, der befandt sig om bord på sin flåde, spillede kostbar og svarede, at han ville se, om han kunne få tid. Kongen fik da det indtryk, at zaren ikke ville komme, og komedien blev aflyst. Men klokken 9 om aftenen dukkede zaren alligevel op. Ved indgangen til slottet blev han passet op af Westphalen, der høfligt forklarede, at kongen var gået til sengs. Zaren fejede gesandten til side og fortsatte sin gang til slottets indre, hvor han fandt kongen fuldt påklædt og i samråd med nogle ministre. Zaren blev rasende over at have fået bundet en løgnehistorie på ærmet, og episoden var overmåde pinlig for kongen, der nu end ikke kunne føle sig tryk i sine egne ceremonielle omgivelser.¹⁵⁴

Monarkerne havde også et forskelligt syn på, hvordan man mobiliserede ressourcer til krigsførelsen. Zaren havde i krigens kritiske fase støbt kirkeklokker om til kanoner og i øvrigt foretaget de fornødne beslaglæggelser ud fra en patrimonialretlig forestilling om, at al ejendom i Rusland i sidste instans tilhørte autokraten. Kongen derimod ville respektere den private ejendomsret og så vidt muligt drage omsorg for, at undersåtterne fik betaling for deres ydelser til krigsførelsen. Men zaren er nok hurtigt blevet træt af at høre om de danske finansers miserable tilstand. Han havde et skarpt blik for de udgifter, som Holm kalder »frastødende«, og som udsprang af kongens kærlighedsforhold til Anna Sofie Reventlow.¹⁵⁵ Også dette blev registreret af den polske gesandt, der må have haft gode informationskilder ved det danske hof:

»En dag, da zaren dinerede hos den danske konge, og da man havde drukket lidt ud over det sædvanlige, sagde kongen skæmtsomt til zaren: Ah, kære broder, jeg hører, at I også har en mæresse. Zaren brød sig ikke om denne skæmt og svarede: Min broder, mine horer koster mig ikke meget, men Eders hore koster

se findes i RA Danica, arkiv nr. 451 (RGADA), spole 79, fond 53, 1716, nr. 19: »Opisanie ceremonii v'ezda v Kopengagen gosudarja Petra I i Gosudaryni Ekateriny Alekseevny«.

¹⁵³ Olden-Jørgensen, pp. 61, 64.

¹⁵⁴ *Sbornik*, vol. 20, p. 63f.

¹⁵⁵ Holm, *Danmark-Norges Historie*, I, p. 513.

tusinder af sølvdalere, som kunne have været brugt til et meget nyttigere formål«. ¹⁵⁶

Denne bemærkning om Anna Sofie Reventlow, fremsat på en blanding af tysk og hollandsk, må have skurret fælt i kongens øren. Det vides ikke, hvorledes de øvrige tilstedeværende reagerede. Men zarens modstandere kan have set deres snit til at anskueliggøre, hvilke skadelige konsekvenser hans handelsplaner kunne få for Øresundstolden, partikulærkassen og den elskede Anna Sofies underhold. Under alle omstændigheder kan den personlige omgang med zaren kun have forstærket Frederik IV's foruroligelse over Ruslands udenrigspolitiske fremgang.

Konklusion

Zarens officielle begrundelser for at aflyse landgangen i Skåne må tages for pålydende. Det viser analysen af den interne beslutningsproces. De beskyldninger, han fremsatte mod den danske regering, var ganske vist svagt funderede i juridisk henseende, da Frederik IV ved undertegnelsen af Altona-konventionen ikke havde bundet sig til bestemte mobiliseringsfrister og ejheller havde forpligtet sig til at medvirke i flådedækningen af den russiske diversion fra Ålandsøerne. Men den danske regering var gået ind på, at angrebet i Sverige på den fælles fjende skulle foretages »mit aller Vigueur und zusammen gesetzten Kräfte«, og den burde derfor have befordret den russiske diversion, der ville have sikret de allierede en knusende militær overlegenhed. Den danske regerings krigsforberedelser var mildest talt lidet energiske, og den må bære hovedskylden for, at invasionsstyrkerne ikke som aftalt blev samlet ved København før kornhøsten i Skåne. Det fremgår af de russiske ministres forestilling til zaren af 18. september, at separatforhandlinger med det svenske diplomati ikke var på tale, men at man tværtimod frygtede diplomatisk isolation, hvis landgangsoperationen blev afblæst. Hermed kan man definitivt afkræfte den danske historieskrivnings yndlingsforklaring, der har levet i bedste velgående indtil i dag.

Men de officielle begrundelser, der blev fremført med diplomatisk sordin, giver næppe noget fuldstændigt billede af zarens motiver. I sit brev til kongen af 23. september henviste zaren til de ræsonnementer, hans generaler og ministre havde forsynet ham med. Weydes nedsættende vurdering af den danske hær holdt han dog for sig selv, og der var

¹⁵⁶ *Sbornik*, vol. 20, p. 62.

heller ikke den ringeste antydning af noget modsætningsforhold mellem monarkerne. At det anspændte forhold til Frederik IV har været en medvirkende årsag til zarens beslutning, fremgår af Šafirovs omstændelige forklaringer til Cnyphausen, som var instrueret om at overtale zaren til at gennemføre landgangsoperationen, og som på denne tid også førte intense forhandlinger med den russiske regering om en fælles nedkæmpelse af oprøret i Polen. Ifølge Šafirovs fortrolige oplysninger fandt zaren det alt for farligt at drage til Skåne med en så mistænksom (argwöhnisch) og bængstet (ombrageux) forbundsfælle som den danske konge, der hvert andet øjeblik lod sig bringe »i harnisk« og knapt nok ville unde de russiske tropper den jord, de skulle campere på. Når kongen havde forhindret diversionen fra Ålandsøerne, skyldtes det efter Šafirovs udsagn hans frygt for, at zaren ville få for stor indflydelse på fredsforhandlingerne. Selv om zaren overførte flest tropper til Skåne, havde han dog været rede til at overlade »das gantze Directorium der Campagne« til kongen, hvis blot de danske operationsplaner ikke havde været så håbløse. Šafirov bedyrede, at zaren aldrig ville have skiftet mening, hvis Danmark havde grebet tingene rigtigt an.¹⁵⁷

Her er vi nok ved sagens kerne. Rusland og Danmark havde vidt forskellige planer med krigen i Sverige. Zaren ville tilføje Karl XII et hurtigt og afgørende nederlag og derefter ødelægge flåden i Karlskrona. Ved de efterfølgende fredsforhandlinger skulle svenskekongen tvinges til at afstå Ingermanland, Karelen, Estland og Livland til Rusland. Det var meldt klart ud. Indtil de danske operationsplaner blev kendt i begyndelsen af september, har zaren tilsyneladende svævet i den vildfarelse, at den danske regering ville deltage i en offensiv krigsførelse i håb om at tilbageerobre alle de østensundske provinser. Men det var ikke længere noget hovedmål for Frederik IV. Han havde tilsyneladende opgivet Blekinge og den sydlige, frugtbareste del af Skåne. Kongen ville lade sig nøje med de vestskånske amter samt Halland, Bohuslän og Jämtland, således at rigets nord-syd akse kunne stabiliseres. Desuden ønskede han så vidt muligt at beholde Stralsund og Rügen og de gottorpske dele af både Slesvig og Holsten.

Ditlev Wibe og Christian Sehestedt havde forsøgt at overbevise Frederik IV om, at krigen skulle føres med kraft. Men allerede i begyndelsen af juli stod det klart, at kongens formål med landgangen i Skåne blot var »at sætte sig fast« ved at indtage Helsingborg og eventuelt Landskrona, så man kunne øge presset på svenskekongen og forhindre

¹⁵⁷ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 23: Cnyphausens relation af 26. september 1716, fol. 19v-21v.

ham i at erobre Norge i vinterens løb. Derfor havde Frederik IV ikke så stort et hastværk. Forsinkelserne i juni og juli skyldtes for en stor del, at George I da var modstander af descenten og ville hindre Danmark i at mobilisere, bl.a. ved at reducere udbetalingen af forfaldne rater. Men forsinkelserne i august måned ligner bevidste forhalingsmanøvrer fra dansk side. I betragtning af den kombinerede flådes tredobbelte overlegenhed kunne man have brugt ventetiden til at befordre transporten af den russiske hær på 21.000 mand fra Ålandsøerne til området nord for Stockholm. Men derved ville de russiske invasionsstyrker sammenlagt blive dobbelt så store som de danske, og Frederik IV frygtede derfor, at zaren ville få en dominerende indflydelse på fredsforhandlingernes udfald. Det kan være lidt svært at forstå denne frygt, da zaren ikke gjorde krav på områder i Sverige og end ikke ønskede at beholde Finland. Den mest nærliggende forklaring er Cnyphausens: Frederik IV ønskede ikke, at Karl XII afstod Livland til Rusland; hvis Danmark erhvervede den gottorpske del af både Slesvig og Holsten, kunne Livland nemlig komme ind i billedet som kompensation til hertug Karl Frederik. I så fald kunne man også hindre zaren i at få kontrol med den profitable Riga-handel.

Kredse i den danske regering oplevede utvivlsomt Rusland som en større trussel end Sverige. Som nævnt mente admiral Christen Thomsen Sehestedt, at zaren pønsede på at ødelægge såvel den danske som den svenske flåde, »thi så råder han ene for Østersøen«. Frederik IV har sikkert ikke været fremmed for den tanke, at det ideelle for Danmark ville være en fremtidig jævnbyrdighed mellem Sverige og Rusland, så de to lande kunne holde hinanden i skak. I så fald burde man forhindre den svenske hovedarmés og Karlkrona-flådens tilintetgørelse. Man har sikkert også hvísket kongen i øret, at den mecklenburgske hertug som zarens protegé kunne blive ham en ubehagelig nabo i både Holsten og Pommern, og at det kunne få alvorlige konsekvenser for toldindtægterne, hvis zaren dirigerede det meste af Østersø-handelen til de mecklenburgske havne og derfra anlagde kanaler ned til Elben.

Zaren tænkte på en anden måde. Hans verden var opdelt i venner og fjender, og han blev derfor såret og vred, da det i dagene 7.-9. september gik op for ham, at forbundsfællen betragtede ham og hans tropper som en trussel. Dette var så at sige det irrationelle element i hans motivation, og hermed begyndte hans stemningsomsving. Efter den definitive aflysning af descenten udpegede han snart den hannoveranske statsminister A.G. Bernstorff som den virkelige skurk, som gennem sine agenter ved det danske hof, mecklenburgerne Holstein og Dewitz, havde bestukket general Scholten til at sabotere de militære forberedelser

til landgangen i Skåne.¹⁵⁸ Også Cnyphausen pegede på de mecklenburgske adelsmænd, der udmanøvrede »gebohrene Dänen« ved det danske hof; mecklenburgerne var så følgagtige »daß wan nur ein Brieff von dem Herrn von Bernstorff in Coppenhagen kömt, sie processions weyse darnach lauffen, umb selbigen wie ein heiligthum zu verehren«. ¹⁵⁹

Året 1716 blev et vendepunkt i Den store nordiske Krig. Danmark orienterede sig herefter mod England-Hannover, der formidlede freden i Frederiksborg 1720. I russisk historieskrivning har 1716 status som året, da »den russiske kæmpe blev opfanget i intrigernes spind«. ¹⁶⁰ Rusland blev i den følgende tid diplomatisk isoleret; men ved freden i Nystad 1721 fik zaren alligevel opfyldt sine krigsmål, og allerede i 1722 foretog han sit togt mod Persien for at realisere transithandelsplanerne. Det er nok noget af en overdrivelse at kalde Danmarks resultat af krigen for »ganske gunstigt«. ¹⁶¹ Den danske regering kunne have fået opfyldt en langt større del af sine territoriale krigsmål, hvis landgangen i Skåne var blevet gennemført i 1716. Frederiksborgfredens vigtigste resultat, inkorporationen af den hertugelige del af Slesvig i den danske krone, viste sig endda at være en usikker gevinst. Fra 1724 blev den gottorpske hertugs krav om at blive genindsat i Slesvig nemlig en prestigesag for det russiske monarki og en prøvesten for den nye stormagts indflydelse i det europæiske statssystem, og i årene 1726-27 trak det op til en væbnet konflikt mellem Rusland og Danmark om netop dette spørgsmål. I København følte den sikkerhedspolitiske situation ikke just forbedret. Med vanlig ironi skrev Ludvig Holberg senere om disse år: »Alle Tiden-der vare fulde om Moscovitiske Entrepriser, hvert Skib, som blev seed udi Østersøen blev taget for en Krigsflode, ligesom alt hvad som sees af frygtsomme Folk, holdes for et Spøgelse«. ¹⁶²

¹⁵⁸ Mediger, *Mecklenburg*, p. 321.

¹⁵⁹ RA Danica, arkiv nr. 301 (Merseburg), spole 23: Cnyphausens relation af 31. oktober 1716, fol. 203v, 211.

¹⁶⁰ Solov'ev, vol. IX, p. 47.

¹⁶¹ Således Jespersen & Feldbæk, p. 190.

¹⁶² Hans Bagger: *Ruslands alliancepolitik efter freden i Nystad. En studie i det slesvigske restitutionsspørgsmål indtil 1732*. København 1974, passim, cit. p. 120f.

SUMMARY

*An Event That Never Happened
The Danish-Russian invasion of Sweden 1716*

The present study deals with an important turning point in the Great Northern War. On 3 June 1716 Frederick IV and Peter the Great signed a pact in Altona to carry out a joint Danish-Russian invasion of Sweden. The main forces of the allies were to assemble on Zealand and sail across the sound to Scania in southern Sweden, while a smaller Russian contingent was to be ferried across the Gulf of Bothnia and disembarked in Sweden north of Stockholm. The goal of the invasion was to force the King of Sweden, Charles XII, to negotiate a peace. Russia wanted Ingria, Karelia, Estonia, and Livonia. Denmark saw a chance of winning back its provinces in southern Sweden, which it had lost in the wars of 1657-60.

On 19 September, after a large Danish-Russian invasion force had been assembled on the outskirts of Copenhagen, Peter the Great categorically declared that the invasion of Scania had to be called off, since it was too late in the season to carry it out. The present study of the Czar's motives takes as its starting point the official explanation given by the Russian government: Denmark had dawdled so long with its military preparations that the harvest in Scania was already in, making it difficult for the invasion forces to find sufficient supplies of food and fodder. In addition, Charles XII had been able to muster all his troops in Scania, because the Danish government had refused to detach three to four warships to cover the Russian diversionary attack from the Gulf of Bothnia.

An analysis of Russian internal deliberations from 10 to 18 September shows that the official reasons should be taken at face value. The study also reveals that the Russian generals had nothing but scorn for the Danish army, while they themselves overestimated the size of the Scania defence forces. On the other hand, there is no evidence for the claim that the Russian government had begun separate, secret negotiations with Sweden. In fact, a ministerial response to the Czar noted that calling off the invasion of Scania could lead to Russia's diplomatic isolation.

Confidential information from Vice-Chancellor Shafirov to the Prussian envoy, Cnyphausen, throws further light on Peter the Great's motives. His relationship with Frederick IV had become strained. They were to share command of the forces invading Scania, but the czar found it dangerous to go to war with an ally he found so nervous and suspicious. According to Shafirov, Frederick IV feared that Russia would have too much influence at the peace negotiations, and that this was why he refused to give naval support to the Russian diversion from the east.

Both Shafirov and the Russian generals criticized the Danish operational plans for leaving the initiative to the enemy. The Altona Pact stipulated that the war should be pursued with vigour, and the czar's intention was to drive forward deeply into Scania and deal Charles XII a decisive blow, after which it would be possible to demolish the Swedish fleet at Karlskrona. The Danish strategy, which was presented to the czar late in the planning, was distinctly defensive and aimed at "entrenching" the forces once they had taken the fortress at Helsingborg and perhaps Landskrona. There is strong indication that by 1716 Frederick IV had given up the dream of reconquering all the lost provinces across the

sound. He wanted to recover the western parts of Scania, Halland, Bohus, and Jämtland, thus creating a stable territorial link with Norway. He wished, in addition, to retain the ducal parts of Schleswig and Holstein, which he had conquered in 1713. In compensation the Duke of Holstein-Gottorp could be given Livonia, which the Russians had captured in 1710. The conflict of interest over Livonia is probably the key to understanding the Danish government's behaviour in August and September 1716.

Translated by Michael Wolfe